

Lélekemelő

pszichiáterek egymás között

*A rejtőzködés
mestere*

Párban kiteljesedve

A Ferenczi reneszánsz

*Hümmögéssel nem
lehet hazudni!*

képek
hangulatok
könyvek

07

04

Tartalom

- IRODALOM ÉS PSZICHIÁTRIA
Maigret pipája, avagy
a nagy krimiíróktól is lehet tanulni **04**
- ÁLLAT-ASSZISZTÁLT TERÁPIA
Aldo, a cukiság faktor **07**
- NYÍRŐ GYULA-DÍJ
Nem azért írtam ezt a könyvet, hogy díjat kapjak... **10**
- 21 NŐ AZ EGÉSZSÉGÜGYÉRT
A rejtőzködés mestere **14**
- SZAVAK NÉLKÜL
Hümmögéssel nem szoktak hazudni! **17**
- MPT
A lelki egészség a szívügyem... **19**
- IRODALOM
„Mindig szadista férfi voltam és sohase féltékeny” **22**
- TOVÁBBKÉPZÉS
A rezidensek nehezen szólalnak meg **26**
- SODRÁSBAN
Jelzett nekem az élet... **28**
- SZENVEDÉLY
Párban kiteljesedve **30**
- ORVOSTÖRTÉNELEM
A Ferenczi reneszánsz **34**

22

26

Kedves Olvasó!

Végy egy leheletnyi melankóliát, egy csipetnyi fanyar humort, mellé a szokásos kernes öniróniát, önts le Budapest szeretetével, menj vissza az időben néhány évtizedet, és máris jöhet a Lövölde tér, a Pesten születtem, a Hé, 67!, a Moszkva, a Te majd kézen fogsz és hazavezetsz, és a többiek! Vagyis egy koncert a Kongresszusi Központ színpadán. A dalok között sok-sok humor, sok-sok beszólás, sok-sok szöveg! Ha a zene és a hangzás tökéletessége a mérce, akkor nem ezt a koncertet kell hallgatni, itt ugyanis a szöveg, és az életérzés dominál. A koncert végén dűnnögi egy fickó a párjának a hátam mögött: „te, Kernnek nincs hangja, nem tud énekelni..., de azért nagyon jól éreztem magam!”

Na, ez az igazi truváj! Egy énekesnek könnyű koncertet adni, a nagy durranás, ha az teszi, aki nem igazi énekes! A tökéletes hangzás helyett viszont vannak életérzések, hangulatok, kikacsintás a nézőkre, és persze Budapest mérhetetlen szeretete! „Én ezt a várost érzem, és azt hiszem, egy kicsit tudom is. Rengeteg felé jártam a világban, de még mindig Budapestről tudok a leghitelesebben és talán a legszínesebben is beszélni. Az én Budapest-viszonyom elég összetett: mindig van benne valami értelmiségi, valami töprengő-nosztalgikus, de mindig ott van benne a vagány vagabundság is.”

A színész Kern András énekesként is megalkotta saját stílusát. Ki más lehetne a zenekar vezetője, mint Heilig Gábor, aki majd' minden Kern lemez szerzője, és szövegírója is. A mostani koncert zenei producere, gitáros, és persze viccelődik is a színpadon. Az Őreg cowboy dalát – ami saját mentális és fizikai állapotát figurázza ki – most is szünni nem akaró taps fogadja, hiszen valamennyien érezzük, és látjuk magunkon az évek múlását. Kern barátokat is hívott a színpadra, két olyan színésznőt, akikkel több évtizedes munka is összeköti: Hernádi Juditot – persze, hogy nem maradhat el a Sohase mondd! – és Eszenyi Enikőt.

A koncert címadója a Lövölde tér egyébként Kern András 1985-ben megjelent dala, zenéjét Másik János, szövegét Horváth Attila és Kern írta. A dal egy szerelem múlását idézi, amit a Terézváros és az Erzsébetváros határán található tér hidege szimbolizál. Kern András amolyan Viszockij szerű poétaként – kicsit csavargó, kicsit filozófus, kicsit pesti vagány – idéz hangulatokat, pillanatokat, arccokat, egy 30–40 évvel ezelőtti kor titkait, szépségeit, csúnyaságait.

Kern az éneklésbe szeretett bele, a Lélekemelőből viszont megtudhatják, hogy Erdélyi Kálmán a pszichoterápiába, méghozzá a Lipóton, ahol az utolsó polihisztortól Kuncz Elemértől tanulta a szakmát. Gondolták volna, hogy beszélgetés közben 5–10 másodpercenként hümmögünk? Hogy miért és mi mindent fejezhetünk ki vele, azt az unokájával hümmögő Haraszthy László árulja el nekünk. Kópájer Gabriella bemutatja Aldot, az eleven, játékos labradort, aki imád úszni, apportírozni, simogattatni magát, és persze túri Gabi munkás óráit, hiszen terápiás kutya vizsgát tett, gazdája a felvezetője.

„Nem azért írtam ezt a könyvet, hogy díjat kapjak” – állítja a Nyíró Gyula-díjjal kitüntetett Kuritárné Szabó Ildikó, az „Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna” című könyv szerkesztője. Barna Bianka jóvoltából nyomom követhetjük Csáth Géza nyomorúságos életét, s azt is, hogyan befolyásoltak találkozásai alkotásait. Kiderül, hogy 5 évvel idősebb felesége Olga pusztá engedelmességből adta át magát akkor, ott és annyiszor, ahogy azt Csáth kívánta: „szegénynek vacogott a foga a félelemtől, hogy apja ránk nyit, hiába parancsoltam meg neki, hogy ne szorongjon”.

21 nő mutatkozik be egy nőnap kiadványban, akik sokat tettek a magyar egészségügyért. Odaálltak Nánási Pál fényképezőgépének objektíve elé, és persze a róluk készült interjúkban is megmutatták magukat. Közöttük van Lenkefi Ida Ágota az Egis belföldi kereskedelmi igazgatója, akire kifejezetten passzoz a cikk utolsó sora: a mellé áll a szerencse, aki megdolgozik érte.

Jó olvasást kíván:

B. Király Györgyi

Lélekemelő

A Psychoeducatio-Léleknevelés Alapítvány és az EGIS szakmai-kulturális magazinja a Magyar Pszichiátriai Társaság támogatásával.

ISSN 2061-4187

Felelős szerkesztő:

B. Király Györgyi

Szerkesztő:

Füredi János és Harmatta János

Szaktanácsadó:

Molnár Károly és Purebl György

Koordinátor:

Turjánny Katalin

Munkatársak:

Boromissza Piroška, Bozsán Eta, Bulla Bianka, Csák Elemér, Seregély István, Vámos Éva és Várhegyi Andrea

Tördelőszerkesztő:

Tusor Ildikó

A lap orvosok és egészségügyi szakdolgozók számára készül, terjesztik:

az EGIS orvoslátogatói, beszerezhető az OPAL titkarságán – Budapest, XIII. ker. Lehel u. 59. Tel.: 451-2600 –, illetve a Magyar Pszichiátriai Társaság – II. ker. Húvösvölgyi út 75/a. Tel.: 275-0000 – titkarságán.

Maigret pipája, avagy a nagy krimiíróktól is lehet tanulni

Hogyan köt ki az orvosegyetemen egy alapvetően humán érdeklődésű, könyveket faló fiatalember?

Miért választja hivatásául a pszichiátriát, és miként jut el odáig, hogy az öngyilkosság integratív megközelítésével foglalkozzon? Az irodalmi művekből sok mindent megtudhatunk az emberi lélekről, olykor még egy bűnügyi regény elolvasása is közelebb vihet a patológias lélektani folyamatok megértéséhez, véli Osváth Péter, a Pécsi Tudományegyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinikájának docense.

Milyen indíttatásból választotta hivatásául a pszichiátriát?

– Nagyon jól hangzik, hogy ez nálunk családi hagyomány, és ami még különösebb, hogy ez valóban így is van. De ez korántsem volt ilyen egyszerű, mint amilyennek első látásra tűnhet. Nagymamám gyógypedagógus volt, sok évig dolgozott a pécsi Környei Klinikán, édesanyám is ott kezdte ideg-elmegyógyászati pályafutását, egészen a születésemig dolgozott ott, így már ekkor „megismerkedhettem” az akkori idegklinikával. Néhány évvel ezelőtt, az egyik osztályon csupa olyan kolléganővel dolgoztam együtt, akik hasonló anyai örökséget hordoztak: érdekes lenne átgondolni ennek az egész életünket meghatározó prenatális élménynek a hatását. Anyám később gyermekpszichiáter lett és hála istennek mind a mai napig aktívan tevékenykedik. Adott volt tehát a családi háttér, de kezdetben ennek nem sok direkt hatása volt, hiszen nem vonzott az orvosi pálya.

Sokkal inkább humán érdeklődésű voltam, a könyvek és az olvasás, meg a történelem érdekelt a legjobban, ez szerencsére mind a mai napig megmaradt. Aztán valahogy mégis érdekelni kezdett az a kihívás, amit az orvosi pálya jelentett a 80-as évek közepén. A biológiával is egyre jobban megbarátkoztam, elvárásolt az emberi szervezet komplex működése. Ez aztán sok izgalmas évet jelentett az egyetemen. A klinikai gyakorlatok során azonban egyre inkább rádőbbsentem, hogy valami nem stimmel velem. Kiváló oktatóink a betegségekre igyekeztek megtanítani minket, engem viszont sokkal jobban érdekelték a betegek. Nem találtam a helyem a klinikai tárgyak dzsungelében, óriási hiányérzetem maradt, nem értettem, mit keresek itt. Kivételesen szerencsésnek tartom magam, hogy szakmai identitáskeresésemnek ebben a válságos időszakában olyan tanítómesterekkel találkozhattam, akik meghatározónak bizonyultak a pályafutásom vonatkozásában.

Melyik tanítómesterére emlékszik vissza szívesen?

– Elsőként Kézdi Balázs professzort szeretném említeni. Ő akkor a Pszichológiai Tanszéket vezette – egyébként már gyerekorom óta ismertem – és hihetetlen élmény volt számomra, amikor megtisztelt barátságával és fokozatosan bevezetett a lélektan és a pszichoterápia rejtelseibe. Ez egy olyan hermeneutikus megértési keretet biztosított számomra, mely gyógyító munkám egyik vezérfonalává vált. Bekapcsolódhattam az általa vezetett SOS Élet Telefonszolgálat munkájába is, mely nemcsak kivételes szakmai identitásformáló közeget biztosított számomra, de részt vehettem az öngyilkossági krízisben lévők telefonos segítségnyújtásában is. Ez az érzelmileg nagyon kemény időszak páratlan tapasztalatokkal gazdagított és ekkor köteleztem el magam az öngyilkosság-kutatással és a krízisintervencióval. Ennek nyomán néhány éve kollégáimmal közösen egy krízisintervenciós kézikönyvben összegeztük tapasztalatainkat. Abban az időben Ozsváth Károly professzor oktatta a pszichiátriát. Lebilincselő előadásai egy új világot nyitottak meg számomra, ahol valóban a szenvedő ember van a középpontban. Tudományos diákkori munkám során pedig Kóczán György tanár úrral és Fekete Sándor professzorral találkoztam, így kerültem be a klinika úttörő kutatásokat végző szuicidológiai munkacsoportjába. Ez aztán később az egyik fő érdeklődési területemmé vált.

Mióta dolgozik a Pécsi Tudományegyetemen, és mit jelent önnek a klinika?

– Anyai ágon negyedik generációs pécsinek szármítok, így minden ehhez a városhoz köt. Fel sem merült bennem, hogy máshol keressék állást. Szerencsére a diploma megszerzését követően a pécsi klinikán kezdhettem dolgozni, ennek már több mint huszonöt éve. A pszichiátria akkori vonzerejére jellemző, hogy évfolyamunkból több kollégám is ezt a pályát választotta. A velük való munka, a közös tanulóévek és az együtt töltött idő szintén nagyon fontos szerephez jutott pályafutásom alakulásában. És az sem véletlen, hogy mindannyian a hazai pszichiátria vezető szakembereivé váltak. Már a

kezdetektől kiváló csapat tagja lehettem és a korábbi tapasztalataimat – elsősorban Trixler, Fekete és Tényi professzoroknak köszönhetően – a pszichopatológia, a pszichózisok és a klinikai pszichiátria más területeinek megismerésével gazdagíthattam. Ez a több évtizedes együttműködés teszi számomra második – sokszor szinte azt érzem, az első – otthonommá a klinikát, ahol a humanisztikus hagyományokat próbáljuk ötvözni a pszichiátria modern szemléletével. Fontos kérdés, hogyan lehet ezeket az alapértékeket megőrizni és továbbadni ebben a nagyon gyorsan – és sokszor nem is előnyére változó – világban. Manapság sokan és sokat beszélnek a pszichiátriai válságáról (pár éve a *Psychiatria Hungarica* című lapban írtam is erről). Azt gondolom, hogy ez a krízis segíthet bennünket abban, hogy megtaláljuk a pszichiátria új identitását, mely megfelelő válaszokat tud adni a XXI. század kihívásaira. Fontosnak tartom, hogy a humanisztikus, holisztikus szemléletet és a kliensek egyediségét előtérbe helyező kapcsolatiságot a modern idegtudományos eredményekkel ötvözve egy új gyógyító paradigmát tudjunk kialakítani. Így lehetővé válik, hogy ne csak a tüneteket enyhítsük, vagy szüntessük meg – bár sokszor már ez is óriási előrelépés a XX. század elmeorvosáshoz képest –, hanem pácienseink életminőségének és szociális szerepeinek helyreállításával minden vonatkozásban teljes életet tudjanak élni.

Milyen műhelymunka zajlik a klinikán?

– Szerencsére a klinika sokszínűsége – ebben a nem túl kedvező gazdasági és társadalmi környezetben – sem változott. A modern pszichóziskutatástól kezdve a pszichoterápiák különböző fajtáin keresztül a művészetterápiáig számos irányzat képviselteti magát.

Említette, hogy az öngyilkosság-kutatás és a krízisintervenció mellett kötelezte el magát. Szűkebb szakterületén belül milyen kérdések foglalkoztatják?

– Mind a gyógyító-, mind a kutatómunkában az egyik legfontosabb megválaszolendő kérdés számomra, hogy miért is akar valaki véget vetni az életének, és hogyan lehet ezt megelőzni és kezelni. Ennek nagyon sok aspektusát vizsgáltuk az epidemiológiától, a személyiségjellemzőkön, a kulturális hatásokon, attitűdökön, vagy a modellkövetésen keresztül egészen a terápiás kérdésekig. Ez persze csak csapatmunkában képzelhető el, nagyon hálás vagyok, hogy sok más szakterülettel foglalkozó kollégával dolgozhatok ebben együtt. A legújabb vizsgálataink közül szeretném kiemelni a nemzeti himnuszok sajátosságainak és az öngyilkossági gyakoriságnak a kapcsolatával foglalkozó kutatásunkat. Egy másik elemzésünkben pedig kiderült, hogy a nyári olimpiai játékok idején csökken a középkorú férfiak öngyilkossági gyakorisága. Ezek az érdekes eredmények a társadalmi-kulturális hatások jelentőségére utalnak. Most éppen az internethasználat és az öngyilkos magatartás összefüggéseit kutatjuk. Intenzíven foglalkoztat a személyiség egész életen át tartó fejlődése, az életciklusok kérdése is (különös tekintettel ennek interperszonális aspektusaira), hiszen az identitáskrizisek nagyon szorosan kapcsolódnak az öndesztuktív viselkedésformákkal. Nem véletlen, hogy ezekben a kritikus életszakaszokban (mint például a fiatal, a közép- és az időskor kezdete) megnövekedik az öngyilkossági kísérletek gyakorisága. Az idegtudományok robbanásszerű fejlődése egyre több új ismerettel gazdagítja tudásunkat az egészséges és a kóros lelki működések genetikai és neurobiológiai hátteréről. Nagyon izgalmas kérdés például, hogy mi lehet ebben a szerepe a környezeti hatásoknak és hogyan lehet az új információkat felhasználni a lelki betegségek megelőzésében és kezelésében. De nagyon érdekel az emberi viselkedés és a társadalmi-kulturális folyamatok interaktív kapcsolata is. Említhetném még az evolúciós pszichológiát, mely a normál és a kóros lelki működéseknek nagyon izgalmas megértési keretét jelentheti, hiszen arra keresi a választ, hogyan hatnak az emberiség – tízezer évben mérhető – törté-

nelme során kialakult viselkedésformák a modern kor emberére.

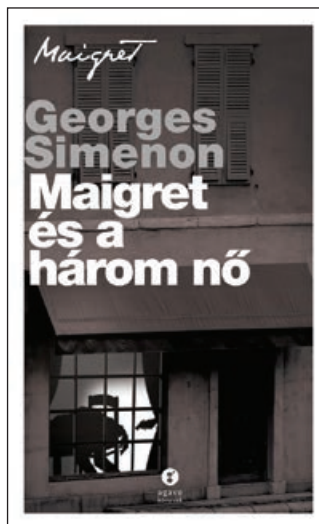
Tudomásom szerint ön gyakran tart irodalmi előadásokat szakmai rendezvényeken. Mit jelent önnek az olvasás?

– Az olvasás mindig is nagy szenvedélyem volt, hiszen a korszakalkotó művekből legalább annyit meg lehet tudni az emberi lélekről és a kapcsolatok dinamikájáról, mint a szakkönyvekből. A műélvezet az (inter)aktív befogadói attitűd révén olyan azonosulási lehetőségeket biztosít számunkra, mely a szakmai és személyes identitásunk folyamatos fejlődésében is segíthet. Sokszor éreztem olvasás közben, hogy a művek befogadása hasonló módon történik, mint ahogy ezt a terápiáim során átéltem. Erről jutott eszembe, hogy talán tanulságos lenne ezeket az irodalmi élményeket megosztanom, így született a *Psychiatria Hungarica* Polcmustra rovata, melyben már sok izgalmas irodalmi művet mutathattam be Virginia Woolftól vagy Simone de Beauvoirtól Szerb Antalon keresztül egészen Irvin Yalomig. Nagyon sok író és mű áll közel hozzám, melyek újraolvasása mindig óriási élményt jelent. A klasszikusok közül Márai Sándor sorsát és műveit különösen fontosnak tartom kiemelni, ő valahogy nagyon értett ahhoz, hogy megragadja az emberi lélek finom rezdüléseit. Talán ő fogalmazta meg legpontosabban, mit is jelent a magyar és az európai létmód. Legutóbb Szabó Magda műveivel foglalkoztam, ennek eredménye – reményeim szerint – hamarosan olvasható lesz a *Psychiatria Hungarica*-ban.

Többek között Georges Simenon egyik regényéhez is írt könyvajánlót. Az elmondottak alapján logikusnak tűnik a bűnügyi történetekhez való kötődése...

– Mondhatjuk, hogy gyakorlatilag mindenevő vagyunk különösebb műfaji korlátok nélkül. Így bűnügyi regényeket is szívesen olvasok. Georges Simenon könyveit különösen, hiszen lélektani regényei sajátos patográfiaként is olvashatók. Ezekben kivételes érzékenységgel ábrázolja a létezés kritikus (határ) helyzeteiben megjelenő emberi reakciókat. Maigret felügyelő személyében pedig egy valódi hermeneutikus biográfust rejtett. Könyveiben a detektív, sajátos empátiája révén (a pszichoterapeutához hasonlóan) éli bele magát az áldozat és a tettes életébe és helyzetébe. Így rekonstruálja a bűncselekmény mozgatórugóit, mely aztán a rejtély megoldását eredményezi. Azért is áll hozzám közel ez a műfaj, mert a krimik, stílár sajátosságai révén, különösen alkalmasak arra, hogy a (patológiás) lélektani folyamatokat feltárják. Így nemcsak izgalmas időtöltést jelentenek, de sok szakmai tanulságot is hordoznak.

Boromiza Piroska

Aldo, a cukiság faktor

Az MPT XXI. Vándorgyűlésén sok fiatal mutatkozott be, közöttük volt Kópájer Gabriella is. Gabi 2012-ben végzett Debrecenben, aztán irány Budapest, Merényi Kórház Pszichiátriai Osztálya, majd az OPAI Nyíró Gyula Kórház pszichiáter szakorvosjelöltje lett. 2015. júniusa óta él vele Aldo, a kajla kölyök labrador, aki rendszeres képzésen vett részt, és terápiás kutya vizsgát tett. Gazdája pedig a felvezetője. Az állatok szeretetét otthonról hozta magával.

a kutyatartását összehangolva dolgozhassak.

Gabriella így ír blogjában Aldoról, a gyönyörű szénfekete labradorról.

„Kiképzésre jár. De ez nem igaz, mert leginkább gazdája járt kiképzésre, amíg Aldo örömmel tanulta a feladatokat, zsebelte be a jutalomfalatokat és elégedetten vette a dicséreteket. A kiképzés első fázisában, kutyaóvodában tanulta a szocializációt, ami szerencsés természete miatt könnyen kialakult. Kutyaiskolára már nem volt szükség, mert már mindent tudott, amire kijárta a kutyaovit. Mára már terápiás kutya vált belőle.

Már ekkor is folyamatosan fejlődtünk együtt Belényi Beánál, a trénerünknel. Aldo eközben megtanulta az alapfeladatokat (ül,

fekszik, hoz, kevésbé nyalogat, helyben marad stb.), és szép lassan elkezdett asszisztálni terápiás helyzetekben.

Aldo 2014.02.28-án született Welloway Therapy Soul néven, a Welloway kennelben. Csodálatos szülei, Summer és Teal nevelte három hónapos koráig, amikor elkezdődött a közös életünk. Aldo eleven, játékos labrador, aki nyugodtan tűri a munkás óráimat. Imád úszni, apportírozni, emberek között lenni, simogattatni magát, és kutyákkal mindenféle kalandba keveredni.

Gyengéden közeledik a gyerekekhez elég jól eligazodik a felnőttek világában is. Gyerekek, és pszichiátriai kezelésben részesülő felnőttek örülhetnek együtt vele, miközben Aldo észrevétlenül hat számos testi és lelki folyamatukra.”

TANÚSÍTVÁNY Certificate		TERÁPIÁS KUTYA Therapy Dog Certificate	
	<p>Dr. Kőpájer Gabriella Felvezető neve/Handler's name</p> <p>sikeres terápiás kutya alkalmazói vizsgát tett.</p> <p>Vizsga dátuma: 2017.01.09. date of examination</p>	<p>TKF-A811 Registration No.</p> <p><i>Budai Áldó</i></p> <p>Vizsgabizottság elnöke Chair of examining board</p>	<p></p> <p>Wellway Therapy Soul Aldo Kutya neve/Name of dog</p> <p>900118000399320 Chip azonosító/chip code</p> <p>2015.02.28. Született/born</p> <p>Fajtája: labrador retriever Breed:</p> <p>Ivara: ivartalanított kan Gender: sterilized male</p> <p>Azúr Segítőkutya Egyesület Kiképző szervezet/ Trainer</p>
<p>A 27/2009 SZMM rendelet alapján kiállította: Magyar Terápiás és Segítőkutyás Szövetség Egyesület Certifier: Assistance Dogs Hungary Előforduló hely: www.matesze.hu</p>		<p>Érvényes: 2019.01.09. Expiration date</p>	

Így jött össze az állat-asszisztált terápia. Hogy néz ki egy napod?

– Teljesen átlagos, azt leszámítva, hogy van egy toldalékom, Aldo. Reggel lemegyünk sétálni, labdázni más kutyákkal bandázni. Aztán megyünk dolgozni. Jelenleg a János Kórházban dolgozom a pszichiátrián, a kutyám jön velem reggel, ott van a reggeli megbeszélésen mindenki simogatja, a kollégáknak is egy cukisági faktor aznapra! Jó stresszoldó, ha jövök-megyek ő mindig ott van mellettem, a betegek meg örülnek neki, megsimogathatják, sőt, a hozzátartozók is! Amikor kutyaterápiás csoportok vannak az órarendembe iktatva, akkor a 60 percet keményen végigdolgozza a megadott célcsoporttal.

Hogyan zajlik egy csoportterápiás foglalkozás nálatok? Mit csinál Aldo, és mit csinálsz Te?

– A pszichotikusokkal végzett kutyás terápián, érkezés után mindig megkérdezzük ki hogy van, hogyan telt az elmúlt hete? Hányan vannak egy csoportban? A csoportok létszáma változó, krónikus szkizofrén betegeknel, nem nagyon lehet szabályozni, mondjuk: 6 és 16 fő között. Ennél nagyobb létszámú csoporttal nem lehet dolgozni. Itt még tudok mindenkire figyelni. Van még egy másik terapeuta is velem, én felvezetem a kutyát, a terapeutatárs abban segít, hogy könnyebben és teljesebben eligazodjunk a csoportfolyamatban, és mindenkire tudunk figyelni. Egyébként kell is két ember egy csoporthoz. Már a beszélgetés is igen nehéz, hiszen nem egy élénk, jól kommunikáló csoportról beszélünk, van, akinek a beszélgetés is komoly gondot

okoz. Megkérdezem: mi történt az előző ülés óta. Mindenki a saját elszigetelt világában él, az már a kutyás terápia nagyon nagy eredménye, hogy kb. 15 ülés után a betegek már egymásra reagálnak. Egymástól kérdeznek, mivel ismerik egymás gyenge pontjait, bátorítják is egymást, hogyan próbálják megoldani a feladatot, például a pórázon vezetést

sa a tenyerét, és úgy is hagyja. A pórázon vezetés még nekünk is nehéz, fontos, hogy mellettem jöjjön, nem előttem, ne mögöttem, ne cikázzon stb. Egy idő után a betegek maguk reagálnak, hogy megint megijedtem, megint nem jött mellettem, sőt! Elkezdik elemezni a saját, és a másik viselkedését is. Egy idő után már egymásnak jeleznek vissza. Van

egyedül. Az interakció növekedés: már a terápia hatása. Eleinte mi adjuk a feladatokat, a folyamat vége felé már a kliensek gondolkoznak rajta, mit is szeretnének. Van olyan feladat például, hogy az étel elvétele a kézből. Ugye egészen egyszerűnek tűnik, de a betegnek nem az. Egy paranoid betegnél, nehéz a bizalmi küszöböt megtalálni, hogy nyitva tart-

egy elköszönési forma, a kutya körbemeget, mindenkinek pacsit ad. Eleinte én instruálok, utána már a betegek, odahívják magukhoz. Van olyan beteg, akinek még az is nehéz, hogy hangosan artikulálva kimondja a kutya nevét. De kimondja! Aztán nem csak a kutya nevét ismétlik, hanem a vezényszavakat is megtanulják. A vége felé, én már nem segítek,

nekik kell maguknak odahívni Aldot, vagy különböző vezényszavakat adni neki.

Tudod, hogy Magyarországon hányan foglalkoznak állat-asszisztált terápiával?

– 2014-es adatot ismerek, akkor 300 regisztrált terápiás kutya volt itthon.

Van orvos a családban?

– Nincs, nem szakbeliek. Egy testvérem van, aki külföldön dolgozik, bútorasztalos.

Most ki van a kutyusoddal?

– Édesanyám vigyáz rá, Ő is Pesten él. Ilyenkor nyugodt vagyok, hogy jó kezekben van.

Mire jut még időd?

– Stresszkezelő, autogén tréninget is tartok. Ez egy relaxációs technika, mellyel hatékonyan csökkenthető az életünkben megjelenő, és felhalmozódó stresszhatás. Jótékony hatása van az alvás minőségére, szervezetünk regenerálódását is segíti, hozzájárul a minőségi pihenéshez. Ezen túlmenően számtalan kutatás támasztja alá, hogy szervezetünk működését is harmonizálja, például cukorbetegség esetében csökkentheti az inzulinigényt, vagy a migrénes fejfájások gyakoriságát és intenzitását, és a vérnyomás optimalizálást elősegíti. Javítja a koncentráció képességet, ezzel elősegítve a tanulást, a hatékony munkavégzést. Ezt is nagyon élvezem.

Mit csinálsz, amikor nem dolgozol?

– Nagyon szeretek kirándulni, túrázni, ehhez jó partner Aldo. Egyébként a barátaimmal szeretek színházba, és koncertekre járni. Ami nem fér bele, az a tánc, pedig nagyon szeretnék táncolni, de erre már nem jut időm. Nem élek éjszakai életet, imádok nagyokat aludni.

Nagyon fiatal vagy még, derűs, kiegyensúlyozott, még azt is megkockáztatom, hogy boldog.

– Igen, alapvetően pozitív beállítottságú vagyok, ezt próbálom átadni a betegeimnek is. Inkább úgy fogalmaznék „életével elégedett”. Azt gondolom a pszichológusról, hogy, aki a lélekhez ért, ne csupán a megtört utak segítője legyen, hanem az emberi értékek tudományát is képviselje. A boldogság pedig szubjektív jólét. A boldogság értelme, hogy egészségesebbé tesz, és társas támogatást szervez körénk. Aki boldog, annak megnő a várható élettartama, a mindennapokban könnyebben, hatékonyabban eligazodik, vonzóbbnak látja az embereket és őt is vonzóbbnak látják mások. A boldogság 50%-ban függ génjeinktől, 10%-ban a körülményektől és 40%-ban a saját viselkedésünktől.

Család, párkapcsolat?

– Nyitott vagyok a párkapcsolatra, fontosnak tartom a magánéletet. Jelenleg azonban önálló független ember vagyok, aki még a karrierje építésén dolgozik.

Csapó Ágnes

Nem azért írtam ezt a könyvet, hogy díjat kapjak...

Az MPT vándorgyűlésének egyik kitüntetettje Kuritárné Szabó Ildikó, aki az „Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna – A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia” című könyvéért Nyíró Gyula-díjat kapott.

Számítottál erre a díjra?

– Az igazság az, hogy kaptam értesítést, és kérdést is, hogy jövek-e? Nyilván fontos volt, hogy itt legyek. Őszintén megmondom, csak ezért jöttem el Siófokra, hiszen messze lakom, Nyíregyházán. Nagyon örültem a díjnak, nagy megtiszteltetésnek tartom! Fontos megjegyezni, hogy bár én voltam a kitalálója a kötetnek – én hoztam össze a csapatot, húszan dolgoztunk együtt – ez egy szerkesztett kötet. Én is írtam bele fejezeteket, a PhD-s tanítványaim is, a Debreceni Egyetem Magatartástudományi Intézet Klinikai és Egészségpszichológiai Tanszékén dolgozó kollégáim is, és amire talán a legbüszkébb vagyok, hogy a klinikus tanítványaink is! Azok a gyakorló klinikai pszichológusok, akik nálunk végezték az egyetemet, sőt a klinikai szakpszichológus képzést is nálunk, Debrecenben végezték, akik traumatizált betegekkel dolgoznak, és akikkel

hosszú évek óta tartó élő szuper-víziós és virágzó szakmai kapcsolatunk van! Ez a könyv igazi csapatmunka volt!

Honnan jött az ötlet? Mi inspirált, hogy foglalkozzatok a témával?

– Korábban a borderline betegekkel dolgoztam. Ezzel kapcsolatban is írtam egy nagy lélegzetű monográfiát, és a klinikai gyakorlatban is, a PhD kutatás területén is sokat foglalkoztam ezzel. A borderline betegek kö-

rében sok a gyermekkori trauma áldozata, nemzetközi adatok szerint legalább 60 százalékuk esetében trauma-eredetű a pszichopatológia, s a mi hazai kutatásunk hasonló képet tárt fel. Így találkoztam azzal a témával, hogy a családon belüli gyermekkori bántalmazásnak milyen súlyos, hosszan tartó, átfogó következményei lehetnek. Aztán éreztem, hogy erről itthon viszonylag keveset tudunk, a klinikai pszichológia és a pszichoterápia

„A könyv kényes és fájdalmas témákat feszeget. A családon belüli elhanyagolás, az érzelmi, a fizikai és a szexuális bántalmazás olyan élmények, amelyek alapvetően határozzák meg gyermek- és felnőttkorunkat. Hogyan éli meg a gyermek a bántalmazás különböző formáit, milyen mechanizmusok segítik abban, hogy túlélje a vele történeteket? Milyen hosszú távú érzelmi, kapcsolati, kognitív és biológiai hatásai lehetnek a bántalmazásnak? Hogyan lehetséges egy traumából felépülni, akár tanulni belőle? És mennyire vagyunk felkészülve mi, szakemberek arra, hogy kíséreljük és támogassuk betegeinket ezen a nehéz úton, ahol sokszor azzal kell szembesülni, hogy az a személy okozott az egész életre kiható fájdalmat és szenvedést, akiben a gyermek megbízott?”

A kötet nekik akar segíteni: azoknak, akiket bántottak, és azoknak, akik ilyen páciensekkel dolgoznak.”

Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna
– A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia
Kuritárné Szabó Ildikó

perspektívájában a gyermekkori traumatizáció mint önálló kérdés eddig nem jelent meg, és ez ösztökélt arra, hogy tájékoztassuk a kollégákat erről is. Általában terápiás nehézségekkel jár traumatizált betegekkel dolgozni, ezért fontos, hogy felkészültek legyenek a szakemberek, hogy ezt a súlyos beteg populációt is elláthassák.

A gyakorlatban is foglalkozol bántalmazott gyerekekkel?

– Felőttekkel dolgozom, akik gyerekkorukban a családon belül bántalmazottak voltak. Ha a családon belül történik bántalmazás, az általában nagyon súlyos, és hosszan tartó állapot, hiszen nincs, aki a családból kimene-kítse a gyereket. Tipikusan a kötődési személy bántalmaz, az, aki a legnagyobb hatással van a személyiségfejlődésre, így ennek a legsúlyosabb trauma-típusnak messzemenő és a felnőttkorra is átnyúló következményei vannak. A saját gyakorlatomból és a kollégák tapasztalatából tudom, hogy sokszor a beteg előtt sem világos, hogy az a szerzőtárgyos tünettan, amivel küszködik, az önértékelési problémái, a súlyos kapcsolati problémái, gyerekkori bántalmazásból származnak. Ilyen szempontból is fontos, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a droghasználat, az alko-

holfüggőség, a depresszió, az evészavar, a borderline személyiségzavar lehet, hogy csupán tüneti diagnózis, a kóreredet és a patomechanizmusok visszanyúl-nak a gyerekkori traumatizációra.

A bántalmazáson agressziót, lelki erőszakot, fizikai erőszakot, szexuális erőszakot kell értenem?

– Mindegyiket. Sajnos gyakran összefonódnak, és együtt járnak a különböző bántalmazásformák. Mondjuk egy behatolással járó szexuális erőszak – ha gyerek az áldozat és felnőtt az elkövető – természetesen fizikai fájdalommal is jár. Ha valakit fizikailag bántalmaznak, biztos, hogy bántalmaznak érzelmileg is. Ezek multiplex módon előforduló és általában nagyon korán kezdődő bántalmazás formák, ezért is olyan súlyos a családon belüli bántalmazás.

Meg tudod gyógyítani azt a felnőttet, aki ilyen gyerekkori traumán esett át?

– Nem könnyű, nem gyors terápia, de lehetséges. Én egy kicsit másképpen fogalmaznék. A pszichoterápia az egyetlen esély, a gyógyszeres kezelés a gyerekkori traumát és a súlyos kapcsolati sérüléseket nem gyógyítja meg! Azt csak a pszichoterápia gyógyíthatja meg! Elmondom,

hogy miért. Ezeket az embereket az a személy bántotta, akiben a legjobban bíztak, akire rá voltak utalva. Aki lehetséges, hogy nagyon bizarr módon, de akár még szerette is őket! Ebből sajnos az következik, hogy a szeretet, gondoskodás és a bántalmazás, alávetettség, kiszolgáltatottság, visszaélés szorosan összefonódik, eltűnik a jó és a rossz közötti határ, így a traumatizált személyek a felnőttkori kapcsolatokban sem tudnak megbízni!

Akkor ez bizalomvesztéssel jár hosszútávon?

– Óriási bizalomvesztéssel jár, és ebből az is következik, hogy a felnőttkori kapcsolatok korrektív erejében nem részesülnek, mert elijesztik maguktól azokat az embereket, akik egyébként lehet, hogy segítően, vagy támogatóan állnának hozzájuk! A terapeutának tőrnie kell, és bírnia kell, hogy benne sem bízik a beteg ...

Nehezen viseled?

– Nem könnyű, de én szeretem a nehéz dolgokat...

Melyik volt a legnehezebb eset?

– Folyamatban van, egy disszociatív beteggel folyó hosszú távú terápia. Arról még nem beszéltünk, hogy készül a következő kötetünk, ami szintén a traumára

fűződik. Ez pedig a trauma eredetű disszociációról szól, Molnár Judit kolléganőmmel együtt szerkesztjük. Teljesen egyértelmű, hogy a komplex traumatizáció fő patomechanizmusa a trauma eredetű disszociáció, amiből disszociatív zavarok következnek. A legsúlyosabb kórkép a disszociatív identitászavar, melyet a hétköznapokban talán inkább a többszörös személyiség elnevezéssel illetnek. Azt hiszem, hogy ezek a legnehezebb esetek, és a leghosszabb terápiák. A gyakorlott klinikai szakpszichológusokból álló szupervíziós csoportunkban számos disszociatív identitászavarban szenvedő beteget ismertünk fel, amióta tájékozottabbak vagyunk ezekről a kórképekről, amelyek létezését egyébként szakmai berkekben is szkepticismus övezi. A beteget többen bántották családon belül picit korától, apa, nagypapa, nagybácsi. Érzelmileg is, és szexuálisan is. Rádásul valószínűleg az anyja is bántalmazott volt, aki egyébként cserbenhagyó, és szintén disszociatív működésre hajlamos. Valószínű, hogy már a csecsemőkora is terhelt volt, ma több személyisége van. Váltja őket, mindegyik rész másképpen

érez, máshogyan gondolkodik, másképpen kötődik, mások a domináns érzelmei. Az egyik személyiségrész kötődik, a másik fél a kötődéstől, a harmadik harcias. Ez a személyiség szerveződés nagyon speciális kezelést igényel, és ha ezt nem kapja meg a beteg, akkor nem gyógyul meg.

Mi a lényege ennek a speciális kezelésnek?

– A kötetünkben ismertetjük az úgynevezett strukturális disszociáció modellt. A modell az áldozatok terápiáját 3 szakaszra osztja: stabilizáció, trauma feloldás és feldolgozás, valamint reintegráció. Ez a három fázisú modell arra hívja fel a figyelmet, hogy sajnos vissza kell menni azokhoz a megterhelő emlékekhez, amiket gyerekkorukban elszenvedtek, és ez a beteg számára óriási próbatétel! Nem kezdhetünk rögtön ezzel, előtte felkészítjük a beteget! Ehhez fejleszteni kell az érzelmi toleranciát, az önszabályozást, az önmegnyugtatót, és ki kell alakulnia a terapeutába vetett bizalom képességének, hiszen az áldozatok nem bíznak meg abban sem, aki jó hozzájuk! Az elkülönülten tárolt traumatikus gyerekkori

élményeket integrálni kell a tudatos önéletrajzi emlékezetbe. Végül a jelenbe való visszatérés, a reintegráció fázisa következik, azaz vissza kell jönni a múltból a jelenbe, és segíteni kell abban, hogy jobban tudjanak élni mert a mindennapi életvitelük is károsodhatott. Többek között az intimitás, a sexualitás, az agresszió kezelés, az örömszerző képesség problémás lehet. Arra kell tanítani őket, hogy be lehet állni egy nyugodtabb tónusra, és nem mindig a fenyegetést kell túlélni. Ez egy nagyon hosszú terápia. A másik kihívás, hogy aki disszociált, annak mindegyik része másként kötődik a kezelőhöz is. Az a beteg például, aki bizonyos

Tanár adatlap Kuritárné Szabó Ildikó: Patopszichológia

„Lenyűgöző tudású, nagyon precíz, jól magyaráz, minden szava a helyén van, és úgy érti a betegeket, ahogy csak kevesen. Tisztában van a legújabb szakirodalommal, amit át is ad a hallgatónak. Vizsgán nagyon emberséges, világosan, érthetően kérdez, és pontosan lehet tudni nála, mit és mennyire kell megtanulni az ötöshöz. Igazi példakép!”

Egészségpszichológia MSc végzett hallgatók – Debreceni Egyetem, 2015

gyermeki állapotaiban nagyon rá van szorulva a segítségünkre, és nagyon hálás érte, a látszólag normális állapotában nagyon jól együttműködik, okos és motivált a terápiában, egy másik állapotában ellenségesen viszonyulhat hozzánk, vagy fél tőlünk: ez komoly próbatétel a terapeuta számára.

Ildikó, te nagyon nehéz betegekkel foglalkozol! Mit teszel azért, hogy ne égj ki, ne a te válladon landoljon a másik búja-baja? Hogy ne foglalkoztasson éjjel-nappal a megoldás, és ne vídd haza!

– Nemcsak ezt csinálom... oktatok, részt veszek az egészségpszichológus képzésben, a klinikai szakpszichológus képzésben, a pszichoterápiás képzésben, ahol integratív hipnoterápiás kiképző vagyok. Tehát nem heti 40 órában foglalkozom a súlyos esetekkel... Hogyan kapcsolom ki magam? Járok tornászni – ezt már évtizedek óta csinálom –, szeretek sütni főzni a 3 icipici unokámnak, sokat olvasok szakmát, regényeket kevesebbet.

És a szakmával kikapcsolódsz?

– Mindig felfedezek olyan dolgokat, amiből megértem, hogy mi történt a beteggel, új perspektívát látok magam előtt. Benne vagyunk egy nemzetközi szakmai közösségben, a disszociatív betegekkel foglalkozó szakemberek levelező listájában, és látom, hogy micsoda elkötelezett emberek vannak, micsoda humánummal!

Komolyan azzal kapcsolódsz ki, hogy a szakmai dolgaid hátterét kutatod? Neked a munkád a mindened?

– A fiam jogász, mint a férjem, van két picit baba is náluk. Két gyerekünk van, a lányom szintén klinikai szakpszichológus, ő is írt ebbe a kötetbe egy fantasztikus esetet. Egy lányról, akit beadtak állami gondozásba miután szexuálisan bántalmazták. Van családom, de nagyon fontos nekem a munka, és tényleg nagyon mé-

Megszületett Marcika, Eszter lányunk kisfia

lyenszántó, humánus, számomra nagyon fontos értékeket képviselő, erős adó írásokkal találkozom! Olyasmivel, ami nekem mindig az ideálmom volt, és amire magam is törekszem. Ez pedig az elmélet és a gyakorlat integrációja. Olyan emberek írásait olvasom, akik betegeket kezelnek, tréningeket csinálnak, gyógyítanak, kutatnak, könyvet írnak, valahogy én ennek látom igazán az értelmét!

Akkor te nem vagy egy főállású nagymama.

– Hát nem. De ha kell megyek, és akkor nincs szakma. Akkor reggel ötkor kel Adél, a lefekvésig talpalok, és közben csodálom, ahogyan egy kisgyerek ártatlanul néz a világra. Ugyanakkor nekem nagyon fontos a munkám, élvezem, amikor az elméleti tudás visszaköszön, ha a beteggel kettesben ülünk. Ez nagyon inspiráló, ez egy szellemi közösséget jelent nekem, és ezt tudom tovább adni a hallgatóknak akik ezt állítólag érzik is.

A férjed jól viseli, hogy neked a hivatásod a mindened?

– Igen. Tudja, hogy ez nekem fontos, most is elhozott ide Siófokra. Adunk teret egymásnak. Egyébként 35 éve vagyunk együtt.

Mi a kedvence? Mondtad, hogy szeretsz főzni.

– Ő a magyaros ételeket szereti, rántott hús, pörkölt, sütemények. De azt mondja: amit én csinállok, az mind nagyon finom.

Milyen jegyben születted?

– Rák.

A rák egy nagyon jó ember.

– Lehet. Azt azért szögezzük le, hogy nem azért írtam ezt a könyvet, hogy díjat kapjak, hanem mert úgy gondoltam, hogy a betegeknek és a kollégáknak segítségre van szüksége, hogy jobban tudjanak bánni a páciensekkel.

B. Király Györgyi

A rejtőzködés mestere

Hangzatos az Idával készült interjú címe, de én mégsem ezt választanám. Hosszú évek óta ismerve Lenkefi Ida Ágotát az Egis belföldi kereskedelmi igazgatóját, igazán az írás utolsó sorában található mondat passzol rá: a mellé áll a szerencse, aki megdolgozik érte. A beszélgetés egy idei nőnap rendezvényen bemutatott kiadványban olvasható, ahol rajta kívül még 20 kiváló szakember állt oda Nánási Pál fényképezőgépének objektíve elé, és persze a róluk készült interjúkban is megmutatták magukat.

A kiadványban szereplő hölgyek között található orvos, kórház-igazgató, egyetemi dékán, tudós, kutató, gyógyszerész, orvos, intézmény-vezető, rendőr, kommunikációs szakember, akik hivatásról, családról, és olyan kivételesen lévő fura dolgokról is beszélnek az interjúkban, mint empátia, kitartás, harmónia, alázat, küzdelem. És el ne felejtsem, valamennyi szereplő nő, és példaképnek is kiváló!

„Ezen a speciális napon próbáljuk a jót is észrevenni, és megismerni azokat a nőket, akik odaadón végzik a tevékenységüket, és akiknek köszönhetően mégis kiválóan működik az egészségügy, hiszen tevékenységük áthatja azt a teljes folyamatot, ami a gyógyítást jelenti.” Így fogalmazott **Feller Antal**, a Hungaropharma Zrt. vezérigazgatója azon a rendezvényen, ahol bemutatták a cég 21 nő az egészségügyért című kiadványát. A portréinterjúkat tartalmazó kötet – ahogyan az eddigiekből már kiderült – azokat a magyar nőket mutatja be, akiknek küldetése és hivatása az egészségügy.

Az érdekes kiadványban **Lenkefi Ida Ágota** is bemutatkozik. Ritkán teszi ezt, hiszen ő valóban arról ismert munkatársai és barátai előtt, hogy villogni nem szeret, de ha munkáról van szó: szárnyalni igen. Biztonságot, stabil hátteret teremteni családtagoknak és munkatársaknak egyaránt.

Arra a kérdésemre, hogy kitől értesült a hírről, azt mondja, hogy a kiadvány riporterétől: Kertész Évától. Egy percig sem gondolta, hogy jár neki ez a megtiszteltetés, így hát meglepődött. Ugy gondolja, vele együtt nagyon sokan tesznek nagyon sokat az egészségügyért, de nem azért, hogy rivaldafénybe kerüljenek.

Mindannyiőtokkal készült egy interjú. Volt benne nem szeretem kérdés?

– Volt. Nem szeretem, amikor állandóan azt fessegetjük, hogy milyen különbségek vannak férfi és női vezetők között. Azt gondolom, hogy alapvetően másképpen vagyunk összerakva, de a vezetői feladatok ugyanazok, és ez függ képességektől, tudástól, öröklött faktoroktól, de nem azért lesz valaki jó vagy rossz vezető, mert férfi, vagy nő!

Szeretem kérdés?

– A szeretem kérdés az volt amit nagyon ritkán gondolsz végig, arról, hogy miként jutottál ide. Ha más lett volna a sorsod, más pályát futsz be, vajon akkor is vezető leszel? Nagyon nagy hálával tartozol nagyon sok embernek, ami a mindennapi életben egyszerűen nem jut eszedbe! Itt van például az összes pedagógus, aki formálta a tudatodat, a vágyaidat, az összes munkatársad, az összes főnököd! Az életünk minden egyes percében döntünk. Ami a munkámat illeti, nekem muszáj alkotni, és úgy gondolom, hogy a munkám egyfajta alkotás is. Le kell tennünk valamit az asztalra, mert ha valamit csinálunk, akkor legyünk innovatívak, legyünk elsők, legyünk nagyon jók, különben nincs értelme!

Mennyire határozza meg a munkád az életedet? Amíg üldögélünk és beszélgetünk folyamatosan pittyeg a telefonod, szinte percenként jönnek az e-mailek. Az is szép teljesítmény, hogy végigolva-

sod őket! Gondolom, ez otthon is így zajlik, ha csak ki nem kapcsolod a telefonodat a küszöbnél. Hazaviszed a munkádat?

– Mindig azt hiszem magamról hogy nem viszem haza, de haza viszem! Pedig tudatosan próbálok nem hazavinni! Hétköznap olvasom az e-mailjeimet, nagyon sokszor még éjfélkor is. Szerencsére jól vagyok összerakva, tehát felül tudok emelkedni a bosszúságokon, nehézségeken, és képes vagyok külső szemlélőként nézni azokat! Ehhez persze idő kell, és amíg ez az idő nem telik el addig nagyon erősen dolgoznak bennem a történések, de próbálok a hétvégeken elengedni rossz érzéseket, amennyire csak lehet!

Vannak még a munkád miatt álmatlan éjszakáid?

– Nagyon ritkán! Attól függ milyen problémáról van szó, egyébként magát a probléma szót sem szeretem! Tudom, hogy ez olyan nagyképpően hangzik, hogy nem problémák, hanem kihívások vannak az életben! A nehézségeket is kihívásnak élem meg! Azt szoktam mondani, azért vannak a nehézségek, hogy megoldjuk őket! A kiadványban is elmondtam, hogy nagyon szerencsésnek mondhatom magam, mert nem csak nagyszülők, szülők,

dédszülők voltak körülöttem egy szerető burkot alkotva, hanem a férjem, a gyerekeim, az unokáim! És édesanyám, aki 80 éves lesz az idén! Nagyon egyben vagyunk, és ez nagyon fontos, hogy jól teljesítsek a munkában!

Mit tanultál édesanyádtól?

– Kitartást! Anya sosem adja fel, és ő is képes a megszokott kereteken túl, dobozon kívül gondolkodni! Tehát, ha valamit nem tudunk megoldani így, akkor próbáljuk úgy, vagy amúgy! Kísérletezni kell, merjünk belevágni az újba, az ismeretlenbe, és próbáljunk meg mindent, ami a sikerhez vezethet, természetesen az erkölcsi, etikai normák figyelembevételével!

Miért a rejtőzködés mestere a veled készült interjú címe? Te tényleg egy rejtőzködő ember vagy?

– Sosem szerettem fókuszban lenni, sosem volt a célom, hogy feltűnést keltsek, hogy beszéljenek rólam! Ez egyáltalán nem fontos, mint ahogy az sem, hogy idegenek felnézzenek rám! Számomra az a fontos hogy akik ismernek – a családom, a barátaim, a kollégáim, a feletteseim –, azok becsüljenek, és velük ápoljak jó kapcsolatokat!

Mit gondol, mit mondanak önről az ügyfelei?

– Talán azt, hogy kedves vagyok?
Nem, nem ez volt az első jelző. A korrektséget emelték ki önnel kapcsolatban.

– A mi szakmánkban ez annyira magától értetődő, hogy ez a szó eszembe sem jutott volna. De való igaz, korrekt vagyok az ügyfelekkel, és elvárom, hogy velem is azok legyenek.

„Világéletemben gyermekgyógyász akartam lenni, és az is lettem. Koraszülött osztályon dolgoztam, és ezt nagyon szerettem. A férjem akkoriban Maléves volt, sokat éjszakázott, én szintén, s ehhez jött még a rengeteg hétvégi ügyelet. Amikor megszületett a fiunk, úgy neveltük, hogy közben leveleztünk egymással, a hűtő ajtaja volt a postaládánk. Egyszer csak arra az elhatározásra jutottunk, hogy ezt így nem folytatjuk

tovább, pár évig inkább a gyógyszeriparban vállalkoztam munkát, amíg a gyerek egy kicsit nagyobb lesz. Dolgoztam a Richterben, a Pfizernél, aztán a Servier-hez kerültem. Amikor a Servier megszerzte az Egis részvények többségét, megkértek, hogy két évre menjek át az Egisbe és vigyem magammal azt a marketing és sales tudást, amivel akkor már rendelkeztem, és amire ott éppen szükség volt. Ez a két esztendő

immár 20 éve tart, amit egy percre sem bántam meg. Nagy utat jártam be a gyermekgyógyászat-tól a kereskedelemig. Amikor a Pfizernél elkezdtem dolgozni, még senki sem tudta, hogy mi az a gyógyszermarketing. Volt ott egy fantasztikus főnököm, ha mosolygott, akkor tudtam, hogy jó irányba indultam el, ha csóválta a fejét, abból tudtam, hogy nem találtam el a jó irányt. De nem mondott semmit. S amikor már-már azt hittem, hogy ügyes vagyok és jól kitaláltam mindent, akkor elküldött egy nemzetközi szakmai továbbképzésre, ahol kiderült, hogy amit én felépítettem, abban semmi új nincs, azt a világon mindenhol így csinálják. De attól, hogy ezt az utat egyedül kellett végigjárnom, sokkal több tudást és magabiztosságot kaptam, mint ha könyvekből vagy másoktól tanultam volna."

Az Egis belföldi kereskedelmi igazgatóságán híresen alacsony a fluktuáció. Mi ennek a titka?

– Számomra nagyon lényeges, hogy csapatban dolgozzak. Fontosak a kollégák, lehet, hogy azért, mert nő vagyok, lehet, hogy azért, mert így születtem, de mindig érdekelt az emberek véleménye, hogy mit gondolnak, mit éreznek. Töreksem arra, hogy ne csak én legyek harmóniában önmagam-mal, hanem a környezetem is. *Ennyire fontos, hogy milyen egy munkahelyi légkör?*

– Nagyon komolyan gondolom, hogy az a jó, ha a munkatársaim is sikeresnek érzik magukat, hogy mindenki érezze, tett valamit az ügyért, és a lehető kevesebb stresszel végezzék a munkájukat. Ez a stresszmentes békés környezet tud alkotó légkör lenni, azt hiszem ezt értékelik a kollégáim. Valóban alacsony nálunk a fluktuáció, jó csapatot tudtam építeni magam köré. Sokat dolgozunk, és a munkában mindenkinek joga van tévedni. Egy dolog fontos, ha hibázott, akkor azonnal jelezzé, és azt tegyük rendbe együtt, induljunk el egy jó irányba...

Habár sok éve irányítja az Egis belföldi kereskedelmi igazgatóságát, alig lehet tudni önről valamit. Mi ennek az oka?

– Én tudatosan vagyok rejtőzködő. Sosem volt számomra fontos az egyéni karrier, nem akartam megmutatni magam. Az összes tudásom és képességem számomra pontosan annyira fontos, hogy amikor hazamegyek, az a jó érzés tölt el, hogy ma is haladtam a munkámmal, hogy elértem valamit az emberek, a magam érdekében.

És ha egy jól sikerült nap után bezárja az iroda ajtaját, hogyan lép az otthonába?

– Ha ez így van, akkor én képes vagyok kizárni a magánéletemből a munkámat és átadom magam a családnak. Szeretek utazni, főzni, foglalkozni az unokáimmal. A férjemet 40 éve ismerem, 40 éve fogja a kezem, és én boldog vagyok ettől. Kiegyensúlyozott ember vagyok, aki harmóniában van önmagával, és nem szükséges bizonyítanom, hogy én vagyok valaki. Ezért nem akarok elől lenni, mert én ott érzem magam jó helyen, ahol vagyok. Ennek ellenére persze tisztában vagyok az-zal, hogy elől állok, viszem a zászlót, ha kell, töröm az utat, ha kell nyilatkozom, megyek oda, ahol fontos a jelenlétem, de a pozíció-mmal járó szereplés számomra nem fontos. Csak az, hogy elérjük a célt, amit kitűztünk.

Úgy tűnik, nagyra értékeli a biztonságot. A munkájában is erre törekszik?

– Nagyon szerető, kiegyensúlyozott családból jöttem, ahol a nagyszüleimmel, a dédnagymammal és a szüleimmel éltünk együtt egy nagy családi házban. Nem is hagytam el ezt a családi házat, a férjemmel ezekre az alapokra építkeztünk. Több generáció él nálunk békében, én is ezt kaptam és ezt viszi tovább a fiam és a menyem is. Ezzel a háttérrel én könnyen vállalhatom a kihívásokat a munkahelyemen. Mert szeretem a kihívásokat, az újdonságokat. A kollégáim azt szokták mondani nekem, hogy én akkor röpülök jól, ha szembe-fúj a szél. De akkor aztán igazán szárnyalok. Bevállalós vagyok, kipróbálok ismeretlen dolgokat és nem szeretek azon az ösvényen sétálni, amit már régen kitapos-tunk, inkább macsétával vágok új utat.

Bizonyára sokan mondják, hogy önnek nem kell megharcolni a sikerért.

– Tudom, hogy mindez furcsán hangzik – főként, hogy egyébként rejtőzködő ember vagyok, amikor a munkám eredményességéről van szó –, de valahogy azt gondolom, hogy ha nem ezen a pályán indultam volna el, nagyjából ugyanitt tartanék. És igen, szoktam hallani, hogy persze, ldának könnyű... És igazuk van, mert nekem valóban megadatott egy harmonikus családi élet, ahol mindenki képes egymás felé fordulva adni és kapni.

Tehát a harmonikus családi élet lenne a sikeres munka titka?

– Sőt, néha még ez sem elég, mert az élethez szerencse is kell, hogy jó időben, jó helyen legyen az ember. Viszont az is igaz, hogy a mellé áll a szerencse, aki megdolgozik érte. És én nagyon megdolgoztam azért, hogy meg-értsem ezt a szakmát és sikeres legyek benne.

Forrás:

**A rejtőzködés mestere
21 nő az egészségügyért**

Hümmögéssel nem szoktak hazudni!

A kultúra teremtő hallucinációtól a mikrobiótán át az állat-asszisztált terápiaig, és persze a különböző mentális zavarokig számos téma került terítékre az MPT XXI. Vándorgyűlésén, Siófokon. Az előadók és az érdekes témák között ott volt Haraszthy László is, aki jószerével csak hümmögött. Az ő írása következik.

Nagyon sok olyan mozzanatot van életünkben, amit észre sem veszünk, bár naponta több tucatszor alkalmazzuk. Miért köszöngtünk annyit – akár naponta többször is ugyanannak az ismerősnek – holott jó barátunk az illető, ismerjük jól. Beszélgetés közben 5-10 másodpercenként hümmögünk, ám nehezen tudnánk megmagyarázni, miért. A legtöbbször észre sem vesszük. Én akkor kezdtem ezen gondolkodni, amikor alig több, mint egyéves unokámnál észrevettem, hogy bár beszélni egyáltalán nem tud még, ám sokszor és pontosan fejezi ki magát hümmögéssel.

Kevés, főként nyelvészeti kutatás foglalkozik ezzel a kommunikációs jelenséggel. Nonverbális diskurzus jelölőnek hívják, sze-

repe a beszéd szegmentálása, folyamatosságának fenntartása azt közölve: figyelek rád, folytasd! A hümmögések kétharmada ezt jelenti, kis része kérdező, vagy tagadó. A metakommunikációs megerősítő jelekkel (szem, törzs, kéz s egyéb mozdulatok) együtt szinte másodpercenként szükségünk van arra, hogy érezzük: elfogadnak minket, s gondolatainkat. Ha ezek a megerősítések hiányoznak, elbizonytalanodunk, érdeklie még a másikat mondanánk.

A tanulmányok és az önfigyelés szerint közvetlen kommunikációban majd minden másodpercre jut valami diskurzusjelölő hang vagy egyéb gesztus. Ezzel a gyakorisággal szembesülve máris előtolakszik a kérdés: miért

van szükség erre a rengeteg jelzésre, rengeteg megerősítésre? Miért kell állandóan bizonyosnak lennünk, hogy megértették a bonyolult mondanánk? (Katonaságnál parancs, instrukció esetén kötelező a visszajelzés: értettem! Ettől kezdve a tudás felelőssége is megosztott.) No de a mindennapokban a másodpercenkénti visszajelzés? Hatalmas biztonságigényt jelez, hogy elfogadjanak engem, a gondolataimat, s a szándékaimat is. Olyanokkal vegyem magam körül, akik hasonlóak, hasonló a gondolkodásuk, a véleményük. Szövetségest keresek, hogy minden oldalról biztonságban legyek.

Ha nem jelzünk vissza, az érdektelenséget, a közlő semmibevételét, egyet nem értést jelent, s azonnali tisztázásra szorul.

Vissza is kérdezzük: „figyelsz? nem értesz egyet? nem tetszik?” Ha nem tudjuk megnyerni, vagy meggyőzzük, vagy ejtjük a témát. Nem lehet belőle partnert csinálni, hát megszakítjuk a kapcsolatot – legalábbis abban a témában.

A hümmögésnek biztosító funkciója is van, mint a köszönetnek. Sokszor véletlenszerű találkozásnál (utazás, várakozás közben) az együtt lévőek a várakozás feszültségét csökkentendő, beszélgetést kezdeményeznek (small talk) mondjuk az időjárásról, kommentálva valami aktualitást. Ha valakinek nincs kedve beszélgetni, akkor is kötelező tennie valamiféle elfogadó kommunikációs gesztust, hogy jelezze, nem ellenséges az attitűdje a továbbiakban. Ez a gesztus egy hümmögés (mhü – felfelé egy hangköz), ami jelzi, nincs ínyére a beszélgetés, de nem is ellenséges. Ha már szóval fejezi ki magát akárcsak egy „aha”-val, az már bátoríthatja a másikat a verbalitás használatára. Ha azonban csak egy hümmögés a válasz, a másik presztízsveszteség nélkül visszavonulót fújhat.

A pszichoterápiás folyamatban kicsi, de fontos szerep jut a hümmögésnek. Mivel ez nem verbális kommunikáció, ezért kevésbé befolyásolja a beszélőt, nem rontja el a közlés spontán folyamatát. Ha szavakat (verbális diskurzusjelölőket) használunk ugyanerre (aha, hát, így, de, igen, nem, szóval, egyébiránt stb.), nagyobb eséllyel zavarhatjuk meg a közlést, irányítva azt. Ily módon

kevesebb információt kapunk a tudatalatti tartalmakról, motivációkról.

Érdekes, hogy a hümmögés hosszúsága a koraal csökken. Óvodásoknál mintegy harmadával hosszabb (majdnem fél, 450 ezred másodperc), mint felnőtteknél (351 ezred mp.). Iskolásoknál a kettő közötti. A tagadó hümmögés mintegy 20-30 százalékkal tovább tart, ilyenkor nincs akkor időbeni eltérés felnőtt és gyermek között. A kísérletekben beigazolódt, hogy óvodásoktól a felnőttekig majdnem 100%-ban tudják azonosítani a hümmögés tartalmát! Azért ismerhető fel ilyen jól, mert változatlan jegyek kódolják (artikuláció, dallamszerkezet, időtartam, hangköz). Ez hozzájárul a felismeréshez: hümmögéssel nem szoktak hazudni! Ez hiteles közlés, ami nem vezet tévútra. Hümmögjünk tehát bátran!

Unokámmal kezdtem, vele is zárom. Sokszor figyelmeztetett már a spontán folyamat fenntartásának fontosságára. 3 évesen egy délután két három mesét is olvastam neki, kérésére volt, amelyiket többször. Órákkal később hallom, hogy visszamondja az egyik mesét, ám egyszer csak keverte a másiktól vett mozzanatokkal, beleépítve saját fantáziájának elemeit is. Óvatlanul szoltam neki, hogy a mese másképp folytatódott, mire rám szolt határozottan: Papa, ez az én mesém! Te most hallgass! Egyetértően hümmögtem, közben elszégyelltem magam, beavatkozásom spontán kreativitását blokkolta – amit oly értékesnek tartok...

A lelki egészség a szívügyem...

Egy véletlen beszélgetés határozta meg Turjányi Katalin sorsát, és bizonyos értelemben a Magyar Pszichiátriai Társaságét is. Idén éppen huszonöt éve, hogy a Társaságnál dolgozik, mindenkit ismer, sokakkal szinte baráti viszonyban van, szervez, koordinál, és ha kell: előad. A mérleg: 11 elnök, 6 főtítkár, de a titkárságvezető, azaz Kati maradt.

Visszaidézned azt a bizonyos beszélgetést? Mi történt?

– Tizenhat éves korom óta énekelek kórusban. 1992 őszén az egyik kórustársam említette, hogy egy ismerőse, egy bizonyos Füredi professzor, „szervező embert” keres. Akkor én éppen két munka között voltam, megpályáztam ugyan egy állást, de még nem kaptam választ. Így jelentkeztem, és elnyertem a MPT szervezőtitkári pozícióját.

Egy hosszú kapcsolat vette kezdetét...

– Igen, és mint minden igazi kapcsolatban, formáltuk egymást. Nem lennék ma mentálhigiénés szakember, és talán az MPT sem lenne nélkülem ugyanaz a hely. Persze ez nem ment egyik pillanatról a másikra; először heti 2 alkalommal találkoztunk a Lipót Nyéki úti épületének alagsori helyiségében Füredi János elnökkel és Csiszér Nóra főtítkárral, valamint Novák Andrással és Szklenkay Csabával, akikkel pró-

báltuk elkészíteni az elektronikus tagnyilvántartást, így tanulva a számítógépes világot. Később, ahogy növekedett a Társaság, megszorodott a tennivaló, napi 4 órában dolgoztam már. Ez idő alatt született meg a két lányom, akikkel együtt nőtt tovább a társaság is: a kétezres évekre 1000 fölé emelkedett a taglétszám. Egyre alakultak a szekciók, a tag-egyesületek, pezsgett a társasági élet. Fontos terepei a kisebb-nagyobb konferenciák, legfőképpen az éves vándorgyűlés. Ezek egyre több résztvevőt vonzottak, egy-egy évben majdnem elértek a 2000-es résztvevői számot, mert nem csak pszichiáterek, neurológusok, pszichológusok, de egyre több családorvos, gyermekorvos, nőgyógyász is regisztrált. A konferenciák előkészítésében is jelentős feladatok hárultak rám, amiknek nagy örömmel tettem eleget. Szerencsére a konferenciaszervezői munka nem volt ismeretlen számomra, mert a Magyar Immunológiai Társaság által szervezett Immunológiai Világkongresszus tudományos bizottságának titkára voltam 1991-92-ben. Ez hatalmas kihívás és

tapasztalat, hiszen 5000 résztvevő jött a világ minden tájáról! Mindez a számítógép hőskorában, internet és e-mail nélkül, de már fax készüléket használva. Zöldséges rekeszekbe gyűjtöttük a több ezer absztraktot szoros ABC sorrendben, onnan mentek a nyomdába.

Mi volt a legnagyobb kihívás számodra titkárságvezetőként?

– Amikor felröppentek a hírek az OPNI esetleges bezárásáról, azt a feladatot kaptam az elnökségtől, hogy keressék új helyet az MPT-nek. 2007-ben én találtam meg azt az épületet, ami ma is az MPT székhelye. Erről regényt lehetne írni, olyan sok akadály és nehézség adódott, de álljon itt most csak az utolsó, szinte megoldhatatlan. 2006 őszén olvastam a hirdetést a házról és kezdődtek el a tárgyalások a tulajdonossal. Sok feltétel volt mindkét részről, de Harmatta János akkori főtítkár több mint 15%-ot le tudott alkudni a vételárból. Végül karácsony előtt kezet ráztak, és abban maradtak, hogy az új év elején megkötik a szerződést. Még ma is a fülemben cseng a tulajdonos, Ve-

ress úr búcsú mondata: „Szeretni fogják ezt a házat, jól fogja szolgálni Önöket!”

Eljött a karácsony, amikor telefonon kaptunk, Veress úr a két ünnep között infarktus következtében elhalálozott! Azt hittük, vége mindennek, hiába volt a sok tárgyalás! Szerencsére nem így lett! A tulajdonos lánya, azt mondta, hogy amiben az apja megállapodott, ahhoz ő tartja magát, nem kezdi előlről a tárgyalást. Így hamarosan a Magyar Pszichiátriai Társaságé lett az épület. A költözés fél nap alatt lezajlott, még a telefonvonalat és az internetet is pár óra alatt áthelyezték, hiszen pár száz méterre költöztünk csak! A volt tulajdonos szavai valóra váltak: szeretek ebben a házban dolgozni, a társaság háziasszonya lenni, örülök, hogy egyre több kolléga fordul meg itt, továbbképzésen, rendezvényen, az üléseken.

Hogyan formált az MPT téged?

– 2004-ben lettem főállású titkárságvezető. A pszichiáter kollégáktól, a professzoroktól, a társaság vezetőitől tanultak alapján – és az elnökség részéről megnyilvánuló biztatás hatására – másoddiplomás képzésbe jelentkeztem, és 2007-re mentálhigiénés szakember lettem. Ezt még egy – szintén 3 éves – pszichoterápiás képzés követte a Tündérhegyen, ahol a pszichoterápia kiemelkedő szakembereinek támogatását élvezhettem.

Így ma ezekkel az ismeretekkel felvértezve – mint pszichoterápiásan képzett mentálhigiénikus – tudok segítő beszélgetéseket folytatni, előadásokat tartani.

Mennyire játszik ez fontos szerepet az életedben?

– Nagyon. Van egyéni tanácsadásom, előadásokat tartok középiskolásoknak, fiatal felnőttek csoportoknak, többek között a felnőtté válásról, a párválasztásról, a pályaválasztásról. A lelki egészség, mint szakmapolitika is szívügyem. 2009-ben csatlakoztam Kopp Mária Három királyfi, három királylány mozgalmához, látogattam a Népesedési Kezdeményező üléseit – aminek azóta tagja is vagyok –, és 2013 óta részt veszek abban a munkacsoportban, amely a Nemzeti Leleki Egészség Stratégiát dolgozza ki. Egész életemben mindig megragadtam a kínálkozó lehetőségeket, nyitott voltam új dolgokra, új feladatok vállalására. Így kerül-

tem annak idején a társasághoz is, ahol azután örömmel végeztem az egyesületi élettel járó legkülönfélébb munkákat; az ülések jegyzőkönyveinek vezetésétől a Psychiatria Hungarica és a Lélekemelő gondozásán át, az éves konferenciák szervezésében vállalt feladatokig, vagy annak idején az új székhely megtalálásáig. Az a jó, támogató, kollegiális, már-már baráti közeg, mely itt mindig is körülvett, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az elmúlt 25 évben azt érezhettem, a helyemen vagyok.

Eredetileg mi a végzettséged?

– Az ELTE-n végeztem, biológia-kémia szakos tanárként. Örömmel tanítottam néhány évet, de nem vonzott a gondolat, hogy ezt csináljam harminc év múlva is. Így aztán nem mondtam nemet, amikor az egyik tanítványom édesanyja a Medicina Könyvkiadóba hívott szerkesztőnek. Tetszett a munka, de az hamar kiderült, hogy ez nem az én világom, én ennél sokkal „nyüzsgőbb” vagyok. Két évet töltöttem ott, közben megszületett a fiam. A GYES alatt a férjemnek köszönhetően fél évet Ausztráliában töltöttem.

Tetszett? Nem merült fel, hogy ottmaradtok?

– Nekem, mint biológusnak, nagyon érdekes volt az ottani növény- és állatvilág, de abban a percben tudtam, ahogy leszállt a repülő, hogy én nem ide tartozom, ehhez itt nincs közöm. 1990 őszen jöttünk vissza, akkor itt

forrongott minden, képtelenség lett volna, hogy ebből kimaradjak. A közélet mindig érdekelt, iskolai éveimben végig tagja voltam a diákbizottságnak.

Honnan van benned ez a hihetetlen energia?

– A családomból hoztam. Igazi kárpát-medencei mix vagyok; van bennem felvidéki magyar és cip-szer, bajor, olasz és jász vér is. Az anyai ágról való az alkalmazkodóképességem, az, hogy minden helyzetben feltalálom magam, a kitartás és a szívósság pedig a nyakas jász ősöktől jön.

Fontos neked a család?

– Igen, nagyon. Azt is meg merem kockáztatni, hogy a legfontosabb az életemben. Három gyerekem van, egy unokám, és ma is együtt lakunk az édesanyámmal. Nagyon sokat köszönhetek neki! A férjem multiknál dolgozó elfoglalt informatikussá lett tanárból, így ő volt az, akire számíthattam a gyerekek körüli tennivalókban.

De nem „csak” ennyi a család...

– Nem bizony, szerencsére azt mondhatom, hogy a nagycsalád is nagyon összetartó. Balassagyarmati Mikó dédapám, görög-latin-magyar szakos tanár volt a dinasztia-alapító. Ma már több mint százan vagyunk a nagycsaládban, még a harmad- és negyed-unokatestvérek is ismerik egymást. Minden évben együtt töltünk néhány napot Nógrádban. A tanfolyamokon tanítom is egyébként, mennyire fontos, hogy az ember ismerje a gyökereit. És ha már a gyökereknél tartunk, hadd említsem meg azt is, hogy szenvedélyes lokálpatrióta vagyok: egész életemben Budapest II. kerületében, Nyék-Kuruclesen élek. Mindent és szinte mindenkit ismerek itt is, 1998-ban még az

önkormányzati képviselői választáson is indultam a független civil szervezetek jelöltjeként, igaz, nem jutottam be.

Mire vagy a legbüszkébb?

– Arra, hogy a gyerekeim önálló gondolkodású, önálló életvitelre képes felnőttek lettek. A fiam jogász, bankban dolgozik, házas és van egy másfél éves unokánk is, Nándi. A nagyobbik lányom most végezte el az ELTE biológia szakát, őstől az MSc képzésben kognitív neurobiológiát tanul majd a BME-n. A kisebbik lányom állatorvosnak készül, eközben harmadik nyelvvizsgáját szerzi. Mindketten remekül sütnek-főznek, úgy érzem szülői feladataimat elvégeztem.

Vámos Éva

„Mindig szadista férfi voltam és sohase féltékeny”

„A találkozásélmény az irodalomban”. Ez volt a címe a Gerevich József által vezetett szimpóziumnak a vándorgyűlésen arról, hogyan lesz a két ember találkozásából, a közöttük létrejövő vonzásokból és taszításokból vers, regény, novella, vagy éppen festmény. Gerevich fiatal tanítványai között ott volt Barna Bianka pszichológus, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Doktori Iskolájának PhD hallgatója is, aki Csáth Géza és Kosztolányi Dezső, valamint Csáth és Olga, Csáth és mostohája találkozásának következményeit firtatta.

Csáth Géza művésznéven híresült el ifj. Brenner József, aki a XX. század elejének egyik legkiemelkedőbb írói alakja volt. Halála után évtizedekig mellőzték, néhány évtizede azonban újra felfedezték, reneszánszát éli az irodalomkutatók és olvasók körében is.

Unokatestvére, Kosztolányi Dezső, gyakran használt művészneve Desiré. Kosztolányit írói munkássága ugyancsak ismertté és kedvelté tette már életében is, azonban az ő hírneve nem homályosodott el idővel. Talán ennek is köszönhető, hogy újra rátaláltak Csáth Géza modern, szecessziós írásaira is, amelyek témáikban, hangulatukban és formájukban is egyhangúbbak volt Kosztolányi műveinél. Csáth jó részt csak novellákat írt, legalábbis ezek tették (el)ismertté.

A szabadkai unokatestvérek

Szabadkán születtek, anyai ágon unokatestvérek voltak, és egymás legközelebbi barátai is egyben, egészen kisgyermekkoruktól kezdve. Valószínűleg közös érdeklődésük és tehetségük miatt is alakulhatott így. Már gimnazistaként kitűnt írói tehetségük, együtt alapították és írták, szerkesztették az iskolai önképző kört.

Csáth zenét is komponált, zongorán és hegedűn egyaránt kiválóan játszott, festett is az írás

mellett, amelyeket azonban sem a családja, sem a tanárai nem értékelték. Sőt visszaemlékezései alapján kifejezetten megszegényítették. Rajztanárra kinevette, apja pedig, aki hegedűművészt akart faragni belőle, azt mondta Csáth munkáiról, hogy „amit írsz, az nem zene”.

Kosztolányi bár méltatta és támogatta „hármasművész” barátját és rokonát mindhárom művészet iránti vonzódásában, azonban végül mindketten íróként teljesedtek ki, ami igen szoros személyes- és munkakapcsolatuk miatt mindkettejük írásaira sajátosan és serkentően hathatott.

Csáth inkább novellákat írt, míg Kosztolányi regényeket, verseket is. Bizonyos szempontból kiegészítették egymás irodalmi munkásságát – tudatosan, vagy tudattalanul. Számos közös gyermekkori élményüket örökítették meg mindketten, a maguk stílusában és értelmezésében.

Szoros barátságukra és mély bizalmi kapcsolatukra tekintettel Csáth végakarataiban, kevéssel öngyilkossága előtt Kosztolányira testálta, hogy írja meg „pusztulásának történetét” egy regényben, aminek a Mostoha címet adta. Ehhez eljuttatta hozzá összes naplóját, levelezéseit, jegyzeteit.

Csáth soha nem indokolta meg, miért ezt a címet választotta, és Kosztolányi sem tett utalást arra, hogy ezt esetleg szóban kifejtette volna. Ráadásul Csáth rendkívül precíz, pontos és alapos, pontokba szedett utasításokat írt, hogy életének milyen eseményei szerepeljenek a regényben, azonban ezek között sehol sem utalt mostohaanyjára. Talán inkább absztrakt jelentést szánt neki, úgy, mint „az élet mostohán bánt vele”. Az elkészült regénytörvédekből azonban az derül ki, hogy Kosztolányi határozottan a mostohaanya megjelenésére datálja Csáth életének visszafordíthatatlanul, szükség-szerűen tragédiába fordulását – bár ezért nem a mostohaanya

(Budanovits Ilona) személyét okolta.

Ugyanakkor a mostoha érkezése valóban ikonikusan összefoglalta Csáth kora gyermekkori traumáit, melyekből később morfinizmusát, a nőkhöz való keserves viszonyulását, és boldogtalanságának okát eredeztette.

Édesanyja tüdőbajban halt meg, ami azon kívül, hogy önmagában is óriási trauma volt az akkor 8 éves Gézának – mivel a betegség járványként terjedt – gyermekkorától kezdve rettegett tőle, hogy ő is elkapja.

Olga, az engedelmes

1910-ben (tévesen) tüdőbajjal diagnosztizálták, és az első morfin injekcióról, valamint rettegéséről részletesen írt naplójában:

„...Hát végre utolért, amitől mindig rettegettem... Meglepően gyorsan megnyugodtam.” Csáth és Kosztolányi is úgy gondolták, hogy Csáthot édesanyja korai elvesztése tette kiszolgáltatottabbá a morfinfüggőség iránt.

Csáth nekrológiájában is így írt róla Kosztolányi: „a morfin sohasem ok, hanem mindig okozat”.

Fiatal korától egyre súlyosbodó érzelmi labilitását, zavart kötődéseit a morfinfüggősége csak tovább mélyítette. A nők iránti rendkívül ambivalens érzései, kötődésképtelensége, a női nemről alkotott átfogóan negatív elképzelései már jóval morfinizmusa előtt is léteztek, írt is róluk az újságokba.

Az érzelmi kiegyensúlyozatlansága és a nőkről alkotott szélsőséges és a végtelenségig egyszerűsített képe akkor kezdett egyre inkább eskalálódni, mikor megismerte Jónás Olgát, élete egyetlen párját.

Csáth bizalmatlanságát a nők iránt, már az is bizonyította, hogy feleségül vette Jónás Olgát. Egész környezetét megdöbbenetette ezzel, hiszen Olga 5 évvel idősebb volt nála, csinos sem volt igazán, szellemi partnernek pedig egyáltalán nem lehetett nevezni. Kosztolányi és felesége, valamint néhány barátjuk szerint Olga a szexualitásával fogta meg az író, ami azonban ismerve Csáthot, inkább a tökéletes engedelmességet jelenthette a szexben is. Amit valószínűleg igazán kevés nő engedett volna meg egy férfinak akkoriban, leginkább házasság előtt. Hogy Olga puszta engedelmeségből adta át magát akkor, ott és annyiszor, ahogy azt Csáth

kívánta, arról tanúskodik Csáth egyik bejegyzése is: „szegénynek vacogott a foga a félelemtől, hogy apja ránk nyit, hiába parancsoltam meg neki, hogy ne szorongjon”. Erre utalt egy későbbi megjegyzése is, miszerint Olga első gyermekük születése előtt nyolcszor esett teherbe, amiket elhajtattak.

Csáth nagy nőcsábász volt, rendkívüli promiskuitás jellemezte Olga megismerése előtt, és utána is, amiről Olga is tudott. Azonban paradox módon valószínűleg éppen ezért Olgát gyanúsította egyre erőszakosabban és alaptalanabban csalfasággal.

Saját csalfaságát és az igazi kötődés hiányát projektálta Olgára, amitől egyre paranoidabbá vált a gondolkodása, feleségével pedig egyre erőszakosabban, kegyetlenebbül és irracionálisabban bánt. Legvégül meg is ölte saját féltékenységtől felbőszülve, nem sokkal közös gyermekük születése után, és saját halála előtt.

Jegyzetek Desirének

Tudjuk, hogy Csáth morfinfüggő lett – egy darabig Kosztolányival együtt, aki azonban ezt leküzdötte. Közvetlenül halála előtti éveit már elmeorvosintézetekben töltötte, ahonnan kétszer is sikerült megszöknie; először, mikor lelőtte a feleségét, Olgát, majd saját magát is megmérgezte és átvágta ereit, azonban őt sikerült megmentenie egy szerb katonarvosnak. Másodszorra gyalog vette az irányt Budapest felé, a demarkációs vonalat elérve azonban nem lőtték le, így „egy óvatlan pillanatban annyi mérget vett be, hogy szörnyethalt”.

Ezt megelőzően azonban évekig aktívan levelezett Kosztolányival, még mielőtt morfinizmusa miatt le nem szerelték katonarvosi szolgálatából, de szorgosan tájékoztatta unokatestvérét a különböző elvonókúrákról, utoljára pedig az elmeorvosintézeti élményeiről is.

Ezekből a családi levelezésekből, Csáth emlékirataiból, naplóiból, szörványos jegyzeteiből megismerhető életének alakulása, valamint kapcsolata Kosztolányival, öccsével, apjával és a feleségével, vagyis élete legfontosabb szereplőivel.

A „Mostoha” megírására vonatkozó konkrét útmutatásainak nagy részét egyetlen lapra írta, amit Kosztolányinak címzett – így lett az utasítások címe is Jegyzetek Desirének.

„1.) Hangsúlyozom, hogy mindig szadista férfi voltam, és sohase féltékeny. Olgával szemben is így indítottam, és uralkodtam felette, de az M° (morfin) és a féltékenység elgyengített, s ő azután vérszemet kapott, és felülkerekedett.

2.) Hosszan, sok részlettel kell leírni az első M°-injecciót, és az azzal kapcsolt félelmet, később pedig a kis M°-adagok öntudatos, vabanque-szerű, állandó és sikeres használatát.

3.) Hangsúlyozandó a degenerált születés. Illúziók a megholt anyára. A fiú ragaszkodik az apához, azonban bizonyos okok állandó félreértéseket szülnek.”

Csáth határozott instrukcióiból az derül ki, hogy lényegében három fő dolgot tartott fontosnak, amelyek szerinte életét kisiklatták: gyermekkori traumáit; édesanyja elvesztését, apjától való elhidegülését (amiért azonban nem mostohaanyját okolta!), amelyek morfinfüggőségéhez vezettek.

Leginkább azonban Olgát, és annak gonoszságát emelte ki, amivel azonban Kosztolányi valószínűleg nem értett valójában egyet. Egyrészt erre semmilyen írásos forrás nem utal, csupán az ellenkezőjére. Csáth például egy levelében egyszer bocsánatot kért Kosztolányitól, amiért a felesége „elcsábította őt” (Kosztolányit). De mivel ilyen sosem történt, Kosztolányinak bizonyára elég pontos képe volt Csáth téveszméiről és Olgához fűződő érzelmeiről.

„Csak nézni kell ezeket a rajzokat.” Csáth Géza földesi naplójazainak és rajzfüzetének atlasza – részlet

Brenner József (Csáth Géza), Kosztolányi Dezső, Brenner (Jász) Dezső 1908 nyarán (id. Brenner József felvétele)

A mostoha

Bizalomképtelensége valószínűleg összefüggött édesanyja korai elvesztésével, illetve a család életébe másfél év múlva betoppanó 20 éves mostohaanyával.

Csáthnak édesanyjáról alig maradtak emlékei, írásaiban azonban gyakran megjelenik az anya alakja. A „Találkoztam anyámmal” című novellája tökéletesen önéletrajzi jellegű.

Apjuk állítása szerint Budanovits Ilonával, a mostohaanyával kifejezetten a gyerekei miatt kötött házasságot, ám ő mégsem pótolta az anyát, csupán az apának pótolta a feleséget.

A kisgyermek Csáth és kisebb testvérei elutasítóak voltak apjuk új feleségével, ezért ő hasonlóan elutasító volt velük, ahogy az a Mostoha regénytörredékeiből megtudható. Kosztolányi emlékei szerint apjuk sem tudta megfelelően kezelni a helyzetet, ezért inkább kettesben töltötte az idejét új feleségével, mintsem gyermekeivel foglalkozott volna. Csáth a mostoha érkezésekor valóban elárvultnak, elhagyottnak, elárultnak és „mostohagyereknek” kezdte érezni magát.

A Mostoha azonban sohasem készült el. Kosztolányi 10 éven keresztül újra és újra nekikezdett az írásnak, de mindig csak Géza gyermekkorának leírásáig jutott el, végül feladta.

Nagyon megviselte unokatestvére elvesztése, és talán azért sem tudta befejezni a regényt, mert túl fájdalmas emlékeket hívott elő belőle. Csáth öngyilkosságát-korábban éveken át, állhatatosan próbálkozott megmentésével – vélhetően saját kudarcának is érezte.

Forrás:

Csáth Géza: Álomtalan ébrenlét, Emlékirataim a nagy évről, 1000x ölel Józsi, Családi levelek, 1904–1908, Napló 1912–1913

Kelecsényi László: Csáth és a homokember

Rövidítette: B.Király Györgyi

A rezidensek nehezen szólalnak meg

A szakorvosképzésben először a pszichiáterek körében 1992-ben a Lipóton lévő Orvostovábbképző Tanszéken vezették be a rezidens formát. Országosan csak 1999-ben, Gógl Árpád minisztersége alatt vált kötelezővé minden egyetem számára megszervezni ezt az oktatási rendszert. A pszichiátereknek a 2013-ban ismét létrejött országos intézet szervezi az Országos Rezidens Továbbképzési Napot évente 2 alkalommal. Az eseményt az összes egyetem támogatja, és hallgatókat is delegálnak.

Legutóbb a borderline személyiség zavar volt a téma, idén márciusban pedig – Németh Attila beköszöntője után – kiváló szakorvosok lebbentették fel a fátylat olyan, kevésbé ismert személyiségzavarokról, mint a nárcisztikus, a hisztronikus és a kényszeres személyiség. **Danics Zoltán** az utóbbi téma előadója elmondta, hogy az elmúlt négy évtizedben a világszerte mért adatok szerint a nárcisztikus személyiségzavarok, és különösen a személyiségvonások, valamint nárcisztikus elhárítások prevalenciája drasztikusan nőtt, és szóba hozta a pszichiáterek saját nárcizmusát is.

„Az önszeretet markáns erősödése, a mások empátia nélküli kihasználása, a nárcisztikus személyiség imádatát, nagyzasos fantáziáit ki nem szolgálók leértékelése, gyalázása, az arrogáns feljogosítottság érzése egyre többször észlelhető egyénekből és társadalmi, közéleti szinteken valamint pszichiátriai rendelőkben egyaránt.

Nárcisszusz szomorú története Freud óta közismert jelenség a pszichopatológiában. Az elmúlt évtizedekben a korábban leírt nárcisztikus patológia kiegészült a jobb megérthetőséget szolgáló finomított felosztással. A grandiózus, nyílt, exhi-

bicionista nárcisztikus képe mellett leírásra került a szenitív, vulnerábilis, rejtett nárcisztikus is és ezzel a felismerhetőség és a terápiás esélyek is javultak. A nárcisztikus személyek csak nagyon ritkán fordulnak pszichiáteri, még kevésbé pszichoterápiás segítségért. Ha mégis megteszik, azt nagyobb-részt komorbid problémáik miatt vagy környezetük követelésére vállalják. Együttműködésük alapvetően csekély és bizonytalan. A terapeutát is vagy idealizálják vagy súlyosan leértékelik, különösen valamely konfliktust vagy frusztrációt követően. A leghatékonyabbak a mentalizáció fejlesztését célzó MBT és az áttételre fókuszáló TFP módszerek.

Említést érdemel még a pszichiáterek saját nárcisztikus személyiséggrészeinek illetve elhárításainak vizsgálata. Ezek felismerése és elfogadása számos nehézsége mellett segítséget nyújthat a terapeutáknak a kudarcok elviseléséhez, a pácienseknek pedig saját nárcizmusuk tolerálásához.”

A továbbképzés fő erénye ez alkalommal is érvényesült: a rezidensek páratlan lehetőséget kaptak, hogy feltehessék kérdéseiket és megismerjék,

megvitathassák, milyen megoldásokat kínálnak az orvostudomány legkorszerűbb eredményei a hatékony gyógyításra. Néhány vélemény a rendezvény hasznáról:

Gajdos Ágoston, szakvizsga előtt álló rezidens, Debreceni Egyetem, Pszichiátriai Klinika

„A legutóbbi években többször részt vettem rezidens képzésben. Összességében azt emelem ki, hogy ezek a foglalkozások jól szervezettek. Az előadások mellett a résztvevők lehetőséget kaptak az egyéni megnyilatkozásra, az egyes régiók képviselői megoszthatták tapasztalataikat. Itt jelentkezett az összejövetelek gyermekbetegsége, a rezidensek nehezen szólaltak meg, miközben az előadók magas szakmai színvonalon adták tovább ismereteiket.

A pszichiátriai képzésben jelentősnek tartom, hogy gyakorlatorientált, az elméleti könyvek mellett rengeteg szakemberrel van módunk találkozni. Más ágazatoktól eltérően ez a terület kevésbé instrumentális, de épp ez a pszichiátria egyik vonzó oldala.”

A magyarországi rezidensképzés hat éves orvosi képzést követően öt esztendőig tart; az ifjú orvosok ezalatt folyamatosan kórházban dolgoznak, illetve továbbképzésben vesznek részt. Az ötéves úgyszerűsített alapozó vagy törzsképzés során a leendő pszichiáterek más orvosi szakterületeken is gyakorlatoznak, majd két év elteltével megválaszthatják, hogy mivel töltik el a következő három évet, mi áll hozzájuk a legközelebb. Az már az adott munkahely vezetőjétől függ, hogy a rezidens máshol is kipróbálhatja-e magát, esetleg néhány hónapig más gyógyintézetben külföldön dolgozhat, a döntést nagyban befolyásolja a rezidens, illetve a szakorvoshiány.

Az országos intézet kezdeményezésére a négy egyetemről évente kétszer hívják meg a rezidenseket. A továbbképzés tematikáját az ifjú orvosok javaslatai alapján állítják össze; kérésükre volt szó a többi között a skizofréniáról, a depresszióról, továbbá a családterápiáról.

Kulmányi Adrienn, a kecskeméti megyei kórház pszichiátriai osztályáról ezt mondja: „2012-ben végeztem, de akkor gyermekvállalás miatt egy éves szabadságra mentem. Most, ha úgy tetszik, „sínen vagyok”. Szerencsére megkapjuk a lehetőséget, hogy eljárjunk az oktatásra, főorvos asszonyunk „elenged” a szakmai továbbképzésekre. És ami szintén fontos: azt tapasztalom, hogy a rendszeres továbbképzések színvonala egyre magasabb. Több kollégámmal együtt azonban sajnálattal tapasztaljuk: a főorvosok és a köztünk, fiatalok között van egy fajta szakadék, mert – ez nyilván nem csak kecskeméti gond – a szakorvosok jelentős része külföldre távozott.”

Erfan Vladimir (édesanyja ukrán, ősei pedig talán perzsa származásúak) 2016 szeptemberében doktorált a szegedi tudományegyetem. Az alapképzést jónak tartja, a rezidens státussal most ismerkedik. Azt már ő is tapasztalja, milyen problémákat okoz a szakorvosok elvándorlása. „Ez az állapot szorosan összefügg az orvosok javadalmazásával, az alacsony bérezéssel. A Markusovszky-ösztöndíj hosszú távon nem oldja meg a feszültségeket; az ideális megoldás nyilvánvalóan az lenne, ha több lenne a fizetés, és ugyanakkor több lenne az orvos is.”

Csák Elemér

Jelzett nekem az élet...

„Akinék van miért vagy kiért élnie, az mindent elvisel”

Viktor Frankl

A Budapesti IV. kerületi Mentálhigiénés Gondozóintézet egyben a Károli Református Egyetem pszichológus képzésének akkreditált helye. A betegek nemcsak azért járnak ide, hogy gyógyszert írassanak, hanem a szakorvosok mellett művészetterapeuta, szocioterapeuta, pszichológus, és lelki gondozó is segíti gyógyulásukat. A szakembergárda remek beteg-educációs lehetőségekkel dinamikus, rendszerszemléletű integratív terápiás struktúrában dolgozik: a lendületes és mosolygós Erdélyi Kálmán vezetésével.

Beszélgetésünk során azt sem tudja, melyik kedvenc témájába kapjon bele. Szakmai alapkonceptiójának, terveinek, céljainak, az elért gondozói változtatásoknak, eredményeknek ismertetéséből alig hagyja magát kizökenteni. Imádjá az átgondolandó és megszívlelendő idézeteket, alkalmasint ezekre fűzi fel előadásait. Pascal például ezt mondta: „Nem az, amit átélsz, hanem ahogy fogadod, az formálja majd sorsodat.” Viktor Frankl pedig így foglalja össze mondandóját: „Akinék van miért vagy kiért élnie, az mindent elvisel.” Ez mindenki számára fontos útjelző lehet. Erdélyi doktor kiemeli az emberi méltóság megőrzésének, az életminőség fókuszban tartásának terápiás esszenciáját. A terápiás siker legjobb jelzője, amikor Viktor Frankl gondolata a terápiás térben életre kel.

Van egy visszatérő mániám: miszerint az lesz pszichológus, akit gyerekkorában vertek, vagy valamilyen családi trauma ért.

– Felnőtt koromig nem dőlt el, hogy pszichiáter leszek. Ráadásul a gyerekkorom szép, és zökkenőmentes volt. Sárospata-

kon születtem, de 6 éves koromban elkerültünk a Bodroghöz. Édesapám belgyógyász, kardiológus, radiológus. Megpályázott egy állást a balatonfüredi Szív-kórházba és a család Balatonfüredre költözött. Engem a tanulás és a sport érdekelt igazán. Futottam, balatoni gyerekként gyorskorcsolyáztam, jégkorongoztam és remek eredményeket értem el. Kilenc évesen megismertem a tájfutást. Szerelmem volt első látásra. Serdülőkoromra bekerültem a válogatottba, ahol minden korosztályban hazai és nemzetközi porondon sikeres voltam.

Egy iciri-piciri „pofont” sem kaptam az élettől?

– Voltak pofonok, de meg tudtam őket oldani. Jóban voltam a világgal. A gimnázium végén azt mondtam, hogy minden lesz, csak orvos nem. Ehhez képest odaadtam be a felvételi kérelmemet. 1 ponton elcsúsztam, így mégsem vettem fel azonnal. Egy évig az egészségügyben dolgoztam, tanultam és sportoltam. A következő évben magas pontszámmal jutottam be. Ötöd és hatodévből letisztult bennem, hogy az ortopédiát, traumatológiát választom, diplomamunkámat is az ortopé-

dia témaköréből írtam. 24 éves voltam és akkor ért az első igazi trauma: meghalt az édesanyám, de még ezt megelőzően egy súlyos balesetet szenvedtem. Egy évet kellett halasztanom. Ezt követően lépésről-lépésre váltam felnőtté. Itt jelzett nekem az élet, hogy történhetnek olyan dolgok, melyeket nem tudok korigálni. A fenti Pascal idézet bölcsességét ebben az időszakban személyesen éltem át.

Az ortopédia eltűnt?

– El. Amikor egy barátom lelkesedett, hogy a 9-es osztály milyen jó hely a Lipóton, 6. éves pszichiátriai gyakorlatomra oda jelentkeztem, meghozzá Kuncz Elemérhez, az egyik utolsó polihisztorhoz: és megfertőződtem. Isten nyugosztalja, neki köszönhetem, hogy a pszichiátriai irányt választottam. A diploma megszerzését követően a Lipóton kezdtem el dolgozni, majd egy rövid amerikai gyakorlat következett. Amikor visszajöttem a Győri Petz Aladár Megyei Kórházba kerültem, a rezidensképzésen Bagdy Emőkének köszönhetően beleszerettem a pszichoterápiába, emellett az álom-munka is nagyon érdekelt. Pályafutásom

következő állomása a Tündérhegy, ahol 10 év alatt rengeteget tanultam a komplex csoportcentrikus pszichoterápiáról. Például a nagycsoportos és a verbális szabad interakciós kiscsoport foglalkozásokba sikerült elmélyülnöm. Tíz év után kezdtem azon gondolkodni, hogy mindezt járóbeteg szinten kellene megvalósítani, majd továbbfejleszteni. Akkor pályáztam meg a jelenlegi munkahelyemet. Ennek már 7 esztendeje. Pszichiátriából, pszichoterápiából, majd pszichiátriai orvosi rehabilitációból szakvizsgáztam.

Mi lett az álommal?

– Az életem álmával vagy az álom-analízissel?

Mindkettővel.

– A pszichoterapeuta szakvizsga esettanulmányát a rövid dinamikus álom-munkából írtam. Ezzel csak egy megfelelő páciensréteget lehet megszólítani, akiknél kizárólag az álommal foglalkozunk. Petőfi „Jövendőlés” című versének jól ismert sora: „Anyám, az álmok nem hazudnak” – pontosan fogalmazza meg az igazságot, miszerint álmaink képi nyelven fogalmazzák meg és fejezik ki rejtett vágyainkat és magunkban hordozott feszültségeinket.

Apropó feszültség. Mivel lehet azt megmagyarázni, hogy az emberek nagy része depressziós, félig az, vagy csak kicsit. Vagy éppen „csak” neurotikus? Mikor kell a szakembert felkeresni?

– Hazánkban a major depresszió éves prevalenciája ~7%, míg az élettartam prevalenciája ~15%. A depresszív kórképnek minősülő esetek tekintetében a lakosság nagyjából egyötöde érintett élete során. Rendkívül fontosak a tünetek. Ha azt észleljük, hogy valami megváltozott bennünk, például csökkent önbizalom, önértékelés, érdeklődés elvesztése esetén, gondoljunk rá. Az is jelzés, ha reggelente azt érezzük, hogy bárcsak tovább aludhatnánk, bárcsak jönne már az este, vagy legszívesebben ki sem lennénk az ágyból. Ezek lehetnek

átmeneti tünetek, ám ha állandósulni látszanak, akkor ajánlott felkeresni egy szakembert. A tüneteket persze lehet gyógyszerrel kezelni, de a lélektani háttér, a mélyen fekvő okok, összefüggések feltárásában és átdolgozásában a pszichoterápia segít. Alapkonceptióm szerint nem a depressziót, hanem magát az adott páciens problémáival, tüneteivel. A terápia így egyénspecifikus, természetesen a terápiás protokoll betartásával.

Mi lett a sporttal?

– Egy térsérülés majdnem véget vetett neki, de hosszú kihagyás után, ma már bizonyos szinten ismét futhatok. Sportfűgőségem a mai napig nem múlt el. Hetente 3-4 alkalommal 60-90 perces erdei terepfutásokkal tartom magam egyensúlyban fizikálisan és mentálisan. Ahogy már jeleztem, ez egy örök szerelem.

Van más szerelme is?

– Az utazásért, a különböző kultúrák megismeréséért is rajongok, családi szabadságainkat ez tölti ki. Egyetemista koromban egy téli vizsgaidőszakban végigbarangoltam Mexikót a Yucatán-félszigettől Teotihuacanig. Helyi lakosokkal zsúfolt buszokon utaztunk 6-8 órát, ez nem volt „leányálom”, de a hamisítatlan múlt, a maja kultúra maga a csoda, mindent megér! 28 év elteltével is emlékszem az út minden percére. A művészet, különös tekintettel a festészetre is fontos

pont az életemben. Fiatalkoromban nagy hatással volt rám S. Maugham „Az ördög sarkantyúja” c. könyve, mely Gauguin hányattott életét mutatja be. Zenében nálam a dzsessz az alap, de érdeklődésem tág, Dave Brubecktól egészen a Deep Purple-ig. Úgy is lehet mondani, hogy „mindenevő” vagyok, ami jó, az jöhet.

Hol marad a nőülés?

– A nejeimet még az amerikai út előtt ismertem meg, és hazajövet rövidesen összeházasodtunk. Lett egy gyerkőcünk Lilla, aki ma már 16 éves. Büszkék vagyunk rá, értelmes, okos, szorgalmas, sportos, vagány, igazi egyéniség, jó kis csaj. Kell ennél több?

Hogy neveli Lillát? Apaként vagy pszichiáterként?

– Remélem csak apaként.

Bozsán Eta

Párban kiteljesedve

Húsvét előtt, kiállításának megnyitóján – egyben legújabb könyvének bemutatóján – találkoztunk a Duna Palotában a Kecskemétről érkező Harsányi Zsuzsanna festőművésszel és párjával, Papp Zoltán ideggyógyász-pszichiáter igazságügyi orvosszakértővel. A harmóniát árasztó képek között sétálgatva beszélgettünk hivatásszeretetről, és többek közt arra is fény derült, hogy mi a titka folytonos derűjüknek.

Ideg, elme, lélek

Manapság kevésbé jellemző, hogy valaki egyszerre művelje a pszichiátriát és a neurológiát. Ön ezt teszi – miért?

Papp Zoltán:

– Őslény vagyok: a neurológia és a pszichiátria összetartozásában hiszek. De nem csak én, hanem rajtam kívül sok kolléga véli úgy, hogy a két szak-

mát nem lenne szabad különválasztani. Ezt hirdette Lipcsey Attila professor is, akivel fiatalkoromban volt szerencsém együtt dolgozni. A Szegei Orvostudományi Egyetem elvégzése után, 1974-ben a halasi kórház belgyógyászatán kezdtem a pályát. Az egyetemi gyakorlatvezetőm invitálására átigazoltam a neurológiai osztályra, ahol nagyon megszerettem ezt a szakmát. Közben megszületett az első kislányunk, és mivel Halason nem tudtuk megoldani a lakásproblémánkat, Sümegre költöztünk a volt feleségemmel. A városi kórház pszichiátriaineurológiai osztályán kaptam állást, ahol akkoriban Lipcsey professor volt az osztályvezető főorvos. Soha nem adódott probléma abból, hogy a két szakmát egy helyen műveltük: jól megfértek egy kórteremben a szkizofrén és az agyvérzést szenvedett beteg. Ez az időszak meghatározó volt számomra, és megerősítette bennem azt a – mai napig vallott – meggyőződést, hogy az ideg- és elmebetegségek egymástól elválaszthatatlanok.

Ennek ellenére mégis különvált a kettő...

– Sajnos igen, mégis abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy mindkettőt művelhetem. Sümegről a tatai pszichiátriára vitt az utam, ahol kezdetben nem volt hiány neurológiai és pszichiátriai betegekben, majd a tatabányai pszichiátriai osztály megnyitása után lassanként szinte csak alkoholbetegeket láttunk el. Semmi kifogásom nem volt ellenük, de szakmailag többre vágytam. Feleségemmel – aki szakmabeli – a kecskeméti kórházban vállal-

tunk állást, én előbb a neurológián, majd az akkor megnyílt pszichiátrián, később az elektrofiziológián. Időközben az epileptológiára szakosodtam, a mai napig több száz epilepsziás beteget kezelek, OEP finanszírozott neurológiai szakrendelés keretében. A pszichiátriát változatlanul művelem a magánrendelőmben, illetve a kórházi inspekciók alkalmával. Öt éve nyugdíjas vagyok, mégis ragaszkodom a havi egy ügyelethez, mert olyankor nem kell másra koncentrálnom, csak a szakmára. Az egyéb felmerülő járulékos problémák – például az, hogy a betegnek nincs hova hazamennie – nem terhelnek. Furcsán fog hangzani, de még az is jóleső érzéssel tölt el, hogy reggel leadhatom az ügyeletet.

Mikor vágott bele az igazságügyi orvos-szakértői munkába?

– Tíz éve voltam orvos, amikor elkezdtem foglalkozni az igazságügyi szakértéssel. Az utóbbi időben nagyon megsaporodott a szakértések száma: jómagam tavaly a 128 bírói szemlével együtt összesen 280-at végeztem. Megfigyeltem, hogy a kirendelt bírósági titkárok között a nők az empatikusabbak: könnyebben megértik, ha valakinek gyógykezelésre van szüksége. Az orvos azt tartja szem előtt, hogy az illető betegnek joga van magát gyógyíttatni, a bíróság képviselője pedig a szabadsághoz való jogot. Mi megírjuk a szakvéleményt, de végeredményben a bíróságon döntenek a kezelés folytatását illetően (ők csak a szemlén látják a beteget). Egyes orvoskollégák belemennek a jogászkodásba, de én azt mondom, hogy a suszter maradjon meg a kaptafánál. Függetlenül attól, hogy jogi síkon mozgunk, nekünk a tárgyalóteremben is orvosként kell gondolkodnunk.

Találkozott olyan esettel, amikor az elítélt szimulálta, hogy ne csukják börtönbe?

– A praxisom során még nem derült fény ilyen esetre. Olvastam viszont egy amerikai tudományos közleményt, amely arra kereste a választ, hogy beődlnék-e a pszichiáterek a betegséget szimuláló, általuk nem ismert, betegeket játszó kollégáknak. Akadt köztük, aki olyan hihető alakítást nyújtott, hogy még terápiát is kapott.

Mennyi idejét köti le ez a bírósági munka?

– Minden hétfőn és csütörtökön van az osztályon bírói szemle. A többi szakértés is átlagosan 1-3 órát vesz igénybe, valamint az adminisztráció. Annnyira szeretem, amit csinálok, hogy nem tudom abbahagyni. Korábban gyakrabban tartottam előadást különböző szakmai fórumokon, ma már ritkábban. Tavaly a csíkszeredai konferencián az igazságügyi szakértés témában volt előadásom. Zsuzsinak viszont a kiállítása aratott sikert, ő kapta a nagyobb ünneplést.

Pasztell, portré, lélek

A „Portréfestés pasztellel” című kötet akár tankönyvnek is beillene, ami Zsuzsanna festőművészi énjé mellett jól tükrözi tanári mivoltát is. Melyik jött előbb: a katedra, vagy a festészet?

Harsányi Zsuzsanna:

– A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola földrajz-rajz szakán végeztem, ezt követően hét évig általános iskolában, további két évig gimnáziumban tanítottam. Munka mellett végeztem el a Magyar Képzőművészeti Egyetemet, elsősorban azért, mert bővíteni kívántam az anatómiai és művészettörténeti ismereteimet.

A Képzőművészeti Főiskoláról kikerülve azonnal festeni kezdett?

Édesanyám és Édesapám

– Eleinte elsősorban alkalmazott grafikával foglalkoztam. A rendszerváltás utáni időszakban igen nagy keletje volt az arculattervezésnek, reklám-készítésnek. Számtalan megrendelést kaptam az újonnan alakuló cégektől, és közben még egy fővárosi PR ügynökségnél is dolgoztam. S hogy feltegyem a pontot az i-re, felsőfokú PR képesítést szereztem a Magyar Újságírók Országos Szövetsége első kurzusán. Mindeközben egy művész-tanár barátommal közösen elindítottuk a Kecskeméti Képzőművészeti Szabadiskolát, amely a mai napig sikeresen működik. Akkoriban a rengeteg munka annyira lekötött, hogy kénytelen voltam feladni a tanítást. Hosszú kihagyás után, három évvel ezelőtt tértem vissza eredeti hivatásomhoz jelenleg a szabadiskolán belül, felnőtteket vezetek be a pasztellfestés rejtelmeibe, igyekszem átadni az alkotás örömét. Három éve pedig néhány órában óraadó tanárként érettségizőket is tanítok a kecskeméti Katedra Művészeti Szakközépiskolában.

Mikor érezte meg azt, hogy itt az ideje festeni?

– Az ezredfordulón kezdtem el végérvényesen a festészet felé fordulni, amikor a széles körben elterjedt számítógép egyre inkább kiszorította a szabadkézi rajztudást igénylő grafikus munkát.

Miért esett a választása éppen a pasztellkrétára?

– Eléggé hétköznapi oka volt: akkoriban nem volt műtermem, ezért viszonylag gyors technikát kerestem. Plein-air festés közben szoktam rá a pasztellkrétára. Finomsága, szívmengető hatása révén ezzel az eszközzel tudom leginkább közvetíteni az érzéseimet, és annyira beleszerettem, hogy már nem is vágyom másikra.

Három könyvet is írt, amelyekből sok mindent meg lehet tanulni a pasztelltechnikáról. Tankönyvnek szánta ezeket a köteteket?

– Igen, egyrészt kezdők számára is használható könyveket kívántam írni, másrészt elég magasra állítottam a mércét ahhoz, hogy azoknak is újat tudjak mondani, akik korábban már foglalkoztak pasztellfestéssel. A CSER Kiadó felkérésére, a Kisműtérmen sorozathoz készült 2014-ben a virágok, kertek és mezők, 2015-ben a vízi világ, végül 2016-ban a portrék pasztellfestészetét bemutató kötetem. Valamennyi albumként is megállja a helyét, hiszen több száz képem szerepel bennük.

Az utolsó kötetéhez hogyan választotta ki a portréalanyokat?

– Egyrészt azokat a művésztársaimat festem meg, akiket évek óta jól ismerek az alkotótáborokban közösen töltött hetek révén. Sok barátomról, ismerősömről is készült

portré, néha megrendelésre is dolgozom. Természetesen a hozzám legközelebb állókat, szeretteimet is felkértem már modellnek, annak ellenére, hogy az ő portréjuk megalkotása számomra a legküzdelme-sebb. Hiszen a festmény akkor válik élővé, ha nem csak az ábrázolt személy lelkivilágát, hanem az alkotó hozzájuk kötődő érzéseit is visszatükrözi.

Fogadni mernék, hogy most is újabb alkotásokon töri a fejét...

– Így van, és akkor még nem is beszéltünk az egyéb feladataimról. Tagja vagyok egy önkéntes jótékonyági szervezetnek, a Kecskeméti Szent László Lions Klubnak. Három pályázatot is elnyertünk az idén, amelyek végrehajtásának koordinálása rám vár. Alapító tagként aktívan dolgozom a Kunsági Női Borrendben. Közel egy évtizede részt veszek a két-évente megrendezésre kerülő Kecskeméti Animációs Film Fesztivál szervezőbizottságának munkájában. Párommal 11 éve táncolunk, tagjai vagyunk a Wagner Társaságnak, gyakran járunk színházba, koncertekre. Úgy érzem, teljes életet élek.

Örökös mozgásban

Hogyan ismerkedtek össze?

Harsányi Zsuzsanna:

– Mindketten évek óta tanuljuk a latin és standard táncokat, ez a szenvedélyünk hozott össze minket: a tánciskolában ismerkedtünk meg.

Papp Zoltán:

– Korábban rendszeresen futottam, ám tönkrement a térdem, arthroscopia lett belőle. A műtét után fokozatosan javultam ugyan, de már nem akartam újra futni. Úgy gondoltam, hogy a tánc mégiscsak egyfajta mozgás, kipróbáltam, megszerettem.

Mit táncolnak a legszívesebben?

Harsányi Zsuzsanna:

– Nincs kedvenc, mindegyik táncot szeretjük. Éppen most lesz egy bemutatónk, amire bachatával és tangóval készülünk, bár arra akartak rábírní minket, hogy egy charleston számmal lépünk fel. Megtanuljuk szívesen, de a bemutatását meghagyjuk a fiataloknak.

Azért ehhez kell a fizikum...

Harsányi Zsuzsanna:

– Huszonévesen tíz évig néptáncoltam a Kecskeméti Táncgyűttesben, ma pedig heti két-három alkalommal sportolok. Zoltán pedig nem csak futott, hanem többször átúszta a Balatont.

Sehogy sem fér a fejembe, hogyan jut minderre idejük a sok munka mellett.

Harsányi Zsuzsanna:

– Olykor elővesszük a naptárt, és hónapokra előre megtervezzük, hogy mikor találkozunk. Okos időbeosztással mindenre jut idő. Még arra is, hogy Wagner operákat hallgassunk – ez a másik közös szenvedélyünk. Nem unatkozunk: nekem ott a jótékonyági és a borrendi munka, Zoltán pedig igyekszik minél több időt tölteni a már felnőtt gyerekeivel és két kis unokájával.

Papp Zoltán:

– A legnagyobb lányom fogorvos, Angliában dolgozik, és éppen építkezik. Elkél a segítő kéz, ezért amikor tehetem, repülőre ülök és hasznossá teszem magam nála is. A középső lányom angol szakos tanár Németországban, de jelenleg itthon van a gyerekekkel. A legkisebb lányom pedig Tatán állatorvos. A segítség mindenütt elkél. Amikor összegyűlik a család, angol a „hivatalos nyelv”, mivel az egyik vejem indiai, a másik angol, és a legkisebb lányomnak is volt alkalmunk elsajátítani az angol és a francia nyelvet az osztrák és francia ösztöndíja során.

Árulják el, előfordult már valaha, hogy csak ültek, fogták egymás kezét és nem csináltak semmit?

Harsányi Zsuzsanna:

– Hogyne, többször. Rögtön el is aludtunk...

Boromisza Piroksa

A Ferenczi reneszánsz

A miskolci papírkereskedéstől eljutott Freudig, Ferenczinek köszönhetően Budapest rövid időn belül Bécs és Berlin mellett a három legfontosabb pszichoanalitikus központ egyikévé vált, ezt szokták Budapesti Iskola néven emlegetni. A pszichoanalízis világviszonylatban első tanszékének megalapítása (a Tanácsköztársaság alatt, 1919-ben) is Ferenczi Sándor nevéhez fűződik. A legendás újító, iskolaalapító életét Nagyné Dubay Éva mutatja be sorozatában.

Ferenczi Sándor 1873. július 7-én született. Apja Frankel Bernát, jól menő, nemzetközileg is elismert könyvkereskedő és könyvkiadó Miskolcon. Művelt, felvilágosult szülők irányítása alatt nőttek fel a Ferenczi gyerekek. Olvastak, zenéltek, és érdeklődést tanúsítottak természeti megfigyelések iránt is. A házaspárnak 16 gyermeke született akik közül 10 élte meg a felnőtt kort. Sándor a mai Herman Ottó Múzeum Papszer utcai épületében működő református gimnáziumban tanult kilencéves korától, és ott is érettségizett 1890-ben. Orvosi tanulmányait Bécsben folytatta, 1890 és 1894 között. Miután a bécsi egyetemen diplomát szerzett, 1898-tól katonai szolgálatot teljesített Budapesten, és több kórházban is dolgozott idegorvosként. 1908-ban felkereste Freudot, szoros barátság szövődött közöttük, élete ettől kezdve összefonódott a pszichoanalitikus mozgalommal.

Freud a Bécsi Egyetem orvosi karán végezte el tanulmányait. Orvostanhallgatóként érdeklődése elsősorban az élettan felé fordult, de filozófiai kurzusokat is hallgatott. Az egzisztenciális és aszsimilációs szempontok mellett Freud pályaválasztásában szerepe volt romantikus természetfilozófiai érdeklődésének is, amelyet Goethének a természetről szóló esszéje ébresztett fel benne. 1885-ben Freud egyetemi magántanári címet kapott, majd elnyert egy párizsi ösztöndíjat. Párizsban találkozott a kor híres pszichiáterével, Jean-Martin Charcot-val, aki hipnózis segítségével gyógyított hisztériás betegeket. A hipnózis tanulmányozása segítette hozzá Freudot korszakalkotó tudományos elmélete, a pszichoanalízis kifejlesztéséhez. Párizsból való visszatérése után, 1886-ban Freud magánorvosi rendelőt nyitott Bécsben és itt találkoztak Ferenczivel 1908-ban. A találkozás nyomán Ferenczi és Freud között hosszú ideig tartó barátság és munkakapcsolat alakult ki, olyannyira, hogy Ferenczi Freud egyik legközelebbi munkatársává és barátjává vált.

1909-ben a Clark Egyetem előtt
Első sor: Sigmund Freud, G. Stanley Hall, Carl Jung
Hátsó sor: Abraham A. Brill, Ernest Jones, Ferenczi Sándor

Ferenczi és Freud barátságán keresztül a magyar mélylélektan, mint tudomány, illetve mint terápiás eszköz igen korán megjelent, s máig is sajátos szemléletet képvisel. A magyar pszichoanalízis megjelenését az 1913-ban megalakult Magyar Pszichoanalitikus Egyesület létrejöttétől számítjuk, melynek megalapítója és első elnöke Ferenczi Sándor volt. Mint orvos a lélekelemzés gyógyító módszerét és esettanát dolgozta ki a legapróbb részletekig, mint szervező pedig megteremtette a lélekelemzés nemzetközi egyesületét, mely ma az egész világot behálozza. 1910-ben, a második, nürnbergi nagygyűlésen a harminchat éves fiatal orvos azzal az indítvánnyal állt elő, hogy a hivatalos tudomány támadásával, a lélekelemzés nevével, tekintélyével visszaélőkkel szemben tömörüljenek hivatalos egyesületbe. Mentsék meg az eszmét, mely forma nélkül elpusztul, s a lélekelemzés őskorszaka után, melyet eladdig egyedül Freud jelentett a maga hatalmas munkásságával, kezdjék el harcos és alkotó működésüket. Egyedül az ő érdeme, hogy a lélekelemző egyesületek mindenütt egységesen alakultak ki, azon az elven, hogy csak az gyógyíthat, aki előzőleg már maga is meggyógyult, amint a sebész se nyúlhat piszkos kézzel a sebhez. Így a lélekelemzők bizonyos egyhá-

zi rendje jött létre. Hatása világraszóló volt. Nevét Amerikában éppúgy ismerték, mint Indiában.

Ferenczi újíto volt a pszichoterápiás technikában: az aktívabb terapeuta, s a megértőbb, gondoskodóbb (nőiesebb) hozzáállás képviselője volt. Ugyanakkor elméleti téren a gyermek és a szülő közötti kommunikációs zavarok elemzésével nyitott új lehetőséget a gyermeki szexualitás és a csábításelméletek vitájában. Az ő spekulatív munkáiból származik a magyar pszichoanalízisnek az a jellemzője is, hogy alapvetően a természettudományokkal tart fenn szoros kapcsolatot. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesületben folyó munkát – amellet, hogy Freud számos új gondolata a Ferenczivel való levelezés és beszélgetés során alakították ki – Ferenczi maga is jelentős, eredeti tanulmányokkal gazdagította. Nézetei gyakran megelőzték a pszichoanalízis későbbi fejlődését: ilyen az „anya-gyerek” kapcsolat középpontba állítása, a viszont áttétel minden addiginál mélyebb átélése, a pszichoanalitikus folyamatban a kétszemélyes kapcsolat jelentőségének a felismerése.

Állandóan valami lázas nyugtalanság volt benne, valami gyermeki kíváncsiság, valami mohó érdeklődés. Az embert – önmagát is – rejtélynek tekintette, melyet nem lehet egy-két lélektani képlettel kifejezni. Mindent önmagán próbált ki, a testén vagy a lelken, csak aztán hitte el. Nem közölhetek vele olyan valószínűtlennek tetsző állítást, hogy ne keresse benne a valószínűt s nem közölhetek vele régóta elfogadott, tankönyvekben szereplő igazságot, hogy edzett szellemével ne kételkedjék benne. Utóbb gyakran hangsúlyozta, hogy csoda a tudattalan, a léleknek az az őriási része, mely előttünk sötét, de a tudat, a léleknek az a csekélyke része, mely teljes fényben van, talán még nagyobb csoda.

Érdekes, egyedi sajátosság a magyar kultúrában a pszichoanalitikus gondolkodásnak az irodalomra gyakorolt hatása, amely valószínűleg szintén neki köszönhető. Elég csak József Attila mellett Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Karinthy Frigyes, Füst Milán, Márai Sándor, Illyés Gyula, Németh László, Szerb Antal és Vas István nevét megemlíteni. Emellet a Budapesti Iskola magában hordozta a nemzetközi, elsősorban a brit és amerikai pszichoanalízis kialakulásának csíráit is. Ennek egyebek mellet az volt az oka, hogy a fasiszta ideológia külföldre űzte ennek a tudományágnak számos jeles képviselőjét, akiknek karrierje ezután külföldön bontakozott ki.

Ferenczi Sándor az egyetemes és a magyar pszichoanalízis talányos alakja. Pályája üstökösként ível felfelé az első világháború előtt, s néhány év alatt a nemzetközi analitikus mozgalom egyik meghatározó egyéniségévé emelkedik. Később azonban Ferenczi helyzete, megítélése megváltozik. Az analitikus mozgalomban felerősödnek a Ferenczivel szembeni kritikus hangok. Freud álláspontja kezdetben ambivalens Ferenczi új eszméi iránt, majd a Mester is elfordul tőle. Ferenczi új koncepciókat, új megközelítést dolgoz ki a pszichoanalízis terápiás

alkalmazására, az aktív technikát, a relaxációs technikát, majd a kölcsönös analízist. Az aktív technikát udvarias értetlenség fogadja, Ferenczi utóbb visszavonja ezt a koncepcióját. A relaxációs technika zajos elutasítást vált ki a nemzetközi közvéleményből, a kölcsönös analízis gyakorlatát Ferenczi már be sem meri vallani. Halála hosszú időre pontot tesz egy nagyívű pályára. Freud így ír nekrológiájában Ferencziről: „Nehezen hihető, hogy tudományunk története meg fog feledkezni róla” (Freud, 1933).

Látnoki szavak. A szakma Ferenczi Sándorról hosszú időre elfeledkezett. Hazánkban a háború előtt a Budapesti Iskola híven ápolta Ferenczi emléket. A háború után azonban, s különösen a sztálini években Ferenczi neve eltűnt a magyar közgondolkodásból. Ki sem lehetett ilyen szavakat ejteni, hogy pszichoanalízis. Amikor azonban az analitikus mozgalom újraéledt, a magyar analitikusok is mint ha elfeledkeztek volna egykori alapítójukról. Illő tiszteletadás 1973-ban, Ferenczi születésének századik évfordulóján, aztán hosszú ideig megint semmi. 1982-ben, csaknem ötven évvel Ferenczi halála után jelenik meg egy válogatás Ferenczi műveiből.

Freud kijelentése fátumszerűen ült emléke fellelt, s csak az elmúlt évtizedekben éledt fel Ferenczi hosszú Csipkerózsika-álmából. A hetvenes években felfedezte őt a francia pszichoanalízis, a nyolcvanas évek fordulóján a német és az amerikai, s a kilencvenes évekre végre tudatára ébredt a magyar iskola is egykori mestere jelentőségének. Napjainkban valószínűs Ferenczi reneszánsznak vagyunk tanúi. Leghíresebb tanítványai Bálint Mihály, Bálint Aliz, Hermann Imre. Noha az ő munkásságuk is jelentősen befolyásolta a pszichoanalízis modern fejlődését, a lélekelemzés budapesti iskolájának hírét és rangját máig Ferenczi Sándor neve fémjelzi.

Élete utolsó éveiben gondolatait a napi terápiás tapasztalatokról a Klinikai naplóban örökítette meg. Megfigyelései, kísérletező hozzáállása a modern pszichoterápia előfutárává tette, gondolatai progresszív irányba mozdították el a kor pszichoanalitikus elméleteit.

Forrás:
Wikipédia

Sigmund Freud–Ferenczi Sándor levelezés (1925–1933)

Mészáros Judit: In memoriam Ferenczi Sándor